

VALPUT U ISTRI

Valputa kao funkcionera feudalnih gospoštija nalazimo na našem području počev od XIV pa sve do XIX stoljeća. Dosada poznati povijesni izvori spominju valputa u Zagorju, Međumurju, na imanjima Frankopana i u liburnijskom dijelu Istre. Među tim vijestima najsadržajnije su one koje se odnose na istarske valpute u Kastvu i Veprincu. Ustanovu valputa prenijeli su u naše krajeve nesumnjivo njemački feudarci, uvodeći je na svojim feudalnim posjedima stečenima u našim krajevima. Njihov primjer slijedili su potom i domaći feudarci.

Činjenica da se valput kod nas dosada smatrao običnim ekonomskim funkcionerom na feudalnim imanjima potakla me je da nešto opširnije i dublje istražim sadržaj njegova rada. Na to me potakla naročito okolnost što sam u istarskim, objavljenim i neobjavljenim, izvorima nailazio na valputa na širem području od spomenutog, a i u vršenju takvih funkcija koje nisu imale ekonomski karakter. Ta okolnost samo potvrđuje već istaknuto mišljenje da je valput prenesen u naše krajeve vrlo rano iz germansko-njemačke pravne oblasti. Tamo se u ranijem razdoblju srednjega vijeka pod nazivom »Walpodo«, a kasnije kao »Gewaltbote«, razvio u posebnu vrst punomoćnika, zastupnika, koji je zastupao grofa svestrano: u sudovanju, vođenju ekonomskih poslova i inače.¹

Istraživanje koje sam izvršio pokazalo je da se valput kao funkcioner feudalnih gospoštija u Istri upotrebljavao ne samo u liburnijskom

¹ Od njemačkih pravnih historičara H. Brunner objašnjava »hodo« prema nekim kapitularima kao »missus«; taj missus regis, međutim, nije običan glasnik, »Bote«, već je punomoćnik, »Bevollmächtigte« (Deutsche Rechtsgeschichte, II. B., Leipzig 1892, str. 190). J. F. Schulte navodi da u »grofovskom uredenju« (grafio, comes), pored »centenara«, stotnika, nalazimo kao grofovskog punomoćnika za sudovanje posebne, »Macht- Gewaltboten«. U karoliško doba razvili su se u stalne ustanove za svestrano zastupanje grofa.

dijelu Istre već i na istarskom Krasu, na imanjima goričkih grofova i na tršćanskom Krasu na imanjima tršćanskog biskupa kao svjetovnog feudalca; da mu se naziv spominje u Koparštini i da su ga držali i Herberstaineri lupoglavski. Pokazalo se, također, da ga je najduže zadržala i upotrebljavala Venecija pošto ga je preuzela od ranijih feudalaca. Mislim da su razlozi tome specijalni sadržaj i karakter valputove službe. Po sadržaju ta je služba u Istri bila ne samo ekonomska već i sudska, a na mletačkom području i vojnička. Takav sadržaj rada iziskivao je stalnu kontakt sa seljacima u kraju u kojem je valput djelovao, poznavanje ne samo ekonomskih prilika i odnosa, seoskih meda i pravnih običaja već i jezika tih seljaka, a taj je u tim krajevima Istre bio redovno slavenski.

Zbog tih razloga imade istraživanje vršeno u tom pravcu – iako i samo po sebi korisno sa naučnog gledišta – još jednu pozitivnu stranu. Ono, naime, zbog karaktera valputove službe među seljacima znači osvjetljavanje ne samo ekonomskog, pravnog i političkog odnosa između feudalne uprave i seljaka već istovremeno i upoznavanje položaja slavenskog stanovništva u krajevima koji su na najzapadnijem rubu slavenskog naseljavanja bili najizloženiji stranom utjecaju.

I. DOSADAŠNJE VIJESTI O VALPUTU KOD NAS

1. Tumačenje pojma valputa u kraćem i u leksičkom obliku izvršeno je u našoj literaturi više puta.² No najznačajniji je u tom pogledu rad Vladimira Mažuranića u »Prinosima za hrvatski pravno-povijesni rječnik« i u novije vrijeme, Zlatka Herkova u »Građi za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske«.

Da bi dao što potpunije objašnjenje za taj pojam, Mažuranić se poslužio ne samo izvorima iz naših krajeva već i djelima i tumačenjima što su ih dali drugi za taj pojam.³ Prema njegovu tumačenju valput je bio »villicus, vesnik, vladalački, vlasteoski ili gospodski punomoćnik, pouzdanik, koji nastoji o zaštiti vlasteoskih prava u podloženoj općini, vladanju itd.« U nastavku Mažuranić je dao tumačenje istog pojma prema leksikografskim djelima Miklošiča, Belostenca i Pleteršnika. Na kraju tumačenja Mažuranić iscrpno iznosi gotovo sve poznate do-

² Tako je valput kao pojam objašnjavan na primjer u rječniku koji je dodan »Hrvatski pisanim zakonima« u MHJSM (Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium), sv. IV, str. 262.

³ Mažuranić ističe da valput spada među one brojne riječi koje su prenesene iz njemačkog kao nazivlje feudalnog prava. Prema Miklošiču korijen riječi valpot izvodi se iz »valp-« od staronjemačkog »walpoto« i t. sl., a znači »stellvertretender Abgesandter des Herschers«. »Bio bi to dakle neki missus, a kao vlasteoski punomoćnik u pojedinoj obćini dvorski, špan, knez, satnik ... i mn. dr. nazivi službenika, tako je spao na niske grane i valpot i postao naslovom seoskoga redarstvenika, stražara, grabanta ...« V. Mažuranić, o. c. str. 1538.

maće izvore u kojima se spominje valput, odnosno valpot. Pored važnijih, koje smo već razmotrili, on navodi još šest drugih mjesta u izvorima. Međutim, na tim je mjestima upotrijebljen naziv valput samo kao dodatak uz neko ime, pa može da znači nadimak ili oznaku zvanja odnosno osobe, ali se o značenju samog naziva »valput« ne može iz toga ništa doznati. Mada je Mažuranić iznio o valputu zaista mnogo podataka, ipak nam se čini da je objašnjenje pojma »valpot« dao i suviše općenito. U njemu, naime, ne dolaze do izražaja one karakteristike valputove koje se ispoljavaju baš u našim povijesnim izvorima, a koje je sam Mažuranić tako iscrpno nabrojio u Prinosima.

Nasuprot tome, Zlatko Herkov pristupa objašnjavanju pojma valput samo s financijsko-pravne strane te kod toga uzima u obzir samo neke naše pravne izvore. Prema njegovu tumačenju je valput »praelectus aerarii domini; blagajnik feudalnog vlastelinstva.«⁴ Takvo je tumačenje, po našem mišljenju, preusko. Naši izvori pružaju podatke iz kojih se vidi da je valput bio ne samo blagajnik već i neke vrste poresko-ekonomski službenik koji utvrđuje desetinu, ubire je i prodaje tako dobivene seljačke proizvode, a vrši i druge funkcije.

Prema dosada kod nas poznatim izvorima, a napose prema onima iz Istre, koji su naročito razmatrani u ovome radu, sadržaj pojma valputa je u stvari mnogo bliži onome kakav je kod historičara njemačkog prava i objašnjenju što su ga dali u njemačkom rječniku Jacob i Wilhelm Grimm.⁵ Prema objašnjenju u tom rječniku »Waltbote« je složena od »Gewalt«, u značenju potestas, Vollmacht, i od riječi »Bote«, u značenju nuntius, poslanik; ta je složena potisnula stariji oblik »waltpoto« (u latinskim izvorima pojavljuje se kao »walpodo« ili »walpoto«). Prema tumačenju J. i W. Grimma bio je to na njemačkom području grofovski službenik koji je u ime gospodara izdavao naređenja, zahtijevao rabote, utjerivao feudalne prihode. On je predsjedao i radu viših sudova te se brinuo za izvršenje kazne nad osuđenima. Taj se funkcioner, također prema tumačenju J. i W. Grimma, pojavljuje i u Austriji kao pandur, žandar (Scherge), koji kao organ zemaljskog suca izvršava njegove presude (Scharfrichter = krvnik).

Mišljenje je prof. Marka Kostrenčića da bi riječ »valpoto« bilo možda pravilnije izvoditi ne od imenice »Gewalt«, već od glagola »walten«, u značenju upravljati, djelovati, vladati, i od imenice »Bote«, sa značenjem glasnik, vjesnik, izaslanik. Držim da je takvo mišljenje opravdano s obzirom na sadržaj djelovanja tog funkcionera. Pored toga, mislim da valput nije morao biti isključivo neki niži grofov službenik. Valput je u nekim prilikama, naročito u starije vrijeme, mogao biti i viši funkcioner sa zadacima vjerojatno istog karaktera, ali šireg i većeg značaja. Primjer za to nalazim u ispravi od 19. svibnja 1252. pisanoj »in Veronense Comitatu«, gdje se »Vualputom«

⁴ Zlatko Herkov, Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske, sv. II, Zagreb, 1956, str. 561.

⁵ Jacob i Wilhelm Grimm, Deutsches Wörterbuch, Leipzig, Band II, str. 241-274; Band IV, str. 5095; Band XIII, str. 1369-1370.

Adalpera, »dux-a de Carinthia«, naziva »comes Vecclinus aduocatus suus«. ⁶

Od svojeg prvobitnog karaktera poslanika (Bote, missus i sl.) valput je na našem području sačuvao trag u tome što on najčešće djeluje van sjedišta feudalnog gospodara kome služi na temelju uže ili šire punomoći, odnosno ovlaštenja. On imade, kako ćemo u nastavku pokazati, dužnosti ekonomske naravi i utjeruje podavanja ili se brine za njih. No on u većini slučajeva vrši i sudske funkcije u širem ili užem opsegu: presuđuje sporove ili sudjeluje kao prisjednik kod stola pravde. Prema izvorima koji su stajali na raspolaganju, valput nije nigdje u Istri postao običan žandar i krvnik, pa se po tome udaljuje od tipa austrijskoga valputa kako ga je prikazao rječnik J. i W. Grimma.

2. U našim dosada poznatim povijesnim izvorima najopsežnije vijesti o valputu nalazimo u najstarijim zbirka pravnih propisa za Kastav i Veprinac iz kraja XV. odnosno iz početka XVI stoljeća. Prema odredbama člana 1, 2. i 47. Kastavskog zakona Kastavci su bili dužni da svake godine o Martinju plate »u tu valputiu« sto maraka te da sakupljeni novac izbroje »tomu valputu«. ⁷ Valputu su morali predavati i desetinu od vina, janjaca i kozlića i od svih vrsta žita, a »ta valput« je – opet prema zakonu – bio dužan, da na teret te desetine priredi i dade »všim starejim i plovanu jedan obed«. Prema propisima Kastavskog zakona valput je, dakle, bio organ, službenik feudalnog gospodara, koji je imao dužnost da sakuplja podavanja od seljaka.

Jednaku je službu obavljao valput i u Veprincu. To se jasno vidi u članu 26. Veprinačkog zakona (prema Corinu prijepisu član 35), gdje se valput spominje u vezi s dužnošću Veprinčana da daju gospodi desetinu od žita, vina i janjaca. Veprinački kućedomaćini sporazumijevali su se s valputom o načinu prodaje gospodskog žita i vina sakupljenih desetinom, jer su se prema zakonu morali prodati u gradu Veprincu. Kod određivanja desetine o Jurjevu valput je vršio i prebrojavanje ovaca.

Identične funkcije valputa po Kastavskom i Veprinačkom zakonu upućuju na logički zaključak da je te funkcije obavljao jedan te isti funkcioner, jer su Kastav i Veprinac spadali u istu feudalnu gospoštiju. I u drugim gospoštijama, kako će se kasnije vidjeti, obavljao je jedan valput svoju funkciju u više općina te gospoštije ili na cijelu njezinu području. Međutim, u Veprincu nailazimo na nešto osobito.

⁶ Vidi Documenta ad Forumjulii, Istriam, Goritiam, Tergestum spectantia, A. I. (Acti e memorie della Societa istriana di archeologia e storia patria), IX. (1893), str. 66. i sl.

⁷ Kastavski i Veprinački zakon objavio je Fr. Rački u »Hrvatski pisanim zakonima« u MHJSM, JAZU, vol. IV, Zagreb, 1890. Veprinački zakon objavio je i O. Mandić prema Corinu prijepisu u dodatku »Osnova pravnog uređenja veprinačke općine u XVIII stoljeću«, Rad JAZU, 306. Usvajajući Mandićevu terminologiju za zbirke propisa Kastava, Veprina i Mošćenica, nazivljem ih »zakonima«.

U članu 25. Veprinačkog zakona (u Corinu prijepisu: 34) nalazimo odredbu da Veprinčani biraju jednog gospodskog funkcionera, koji se naziva »gospodski žreli«, a gospoda, tj. gospodari gospoštije ga potvrđuju. Žrelog mogu izabrati i ta »gospoda«, no u tom slučaju Veprinčani daju svoju suglasnost s tim izborom. Štaviše, oni ga zaklinju na svoje zakone, a on stječe pravo da sjedi »v pravdi« s Veprinčanima, tj. da aktivno sudjeluje u sudovanju u Veprincu.⁸ Prema zakonu dužnost je žreloga da se brine za kraljeve prihode.

Navedene odredbe Veprinačkog zakona navode na misao da su možda u Veprincu postojala dva funkcionera: valput, koji se brinuo za prikupljanje podavanja feudalnoj gospoštiji, i žreli, koji se brinuo za kraljeve prihode. Takvo stajalište moralo bi nas dosljedno dovesti do zaključka da Kastav, centar kapetanije u kojoj se nalaze i Veprinac i Kastav, a osim toga i veće mjesto od Veprinca, nije uopće imao službenika koji bi se brinuo za kraljeve prihode, jer njegov zakon nije predviđao postojanje žrelog, već samo valputa. Pored toga treba istaći da je Veprinac u vrijeme sastava pismene redakcije Veprinačkog zakona pripadao habsburškim vladarima i da su prema tome kraljevi prihodi i prihodi gospoštije jedna te ista stvar u Veprincu. Radi toga nam se čini da je zaključak o identičnosti žrelog i valputa opravdan i logičan.

S druge strane čini se potpuno nevjerojatnim da bi se za prihode gospoštije u tako malom mjestu kakvo je Veprinac morala brinuti dva službenika: žreli i valput. Vjerojatnije su to dva naziva za istog gospoštijaskog funkcionera koji u Veprincu obavlja spomenutu službu.⁹ Na takvo zaključivanje navodi nas i sam poredak odredaba o žrelogu i valputu u navedenim članovima Veprinačkog zakona. Dok član 25. govori općenito o načinu izbora tog funkcionera i njegovoj dužnosti, dotle član 26. govori o detaljima njegove službe.

Zaključak o identičnosti žrelog i valputa u Veprincu potvrđuju i dosada poznati povijesni izvori. U odlukama veprinačkog suda donesenim između 1589. i 1591. te između 1598. i 1599. spominje se nekoliko puta valput. U odluci od 30. rujna 1589. spomenuto je kako »v stole pravdenom« sjedi »plemeniti miser Lucijo Fantague, namesnik i valput plemenitoga gospo)ld(i)na Ivana Carkki, dostojnoga kapitana kastavskoga ...« (Podvukao D. K.) Posljednjeg dana srpnja godine 1590. »u stolu pravdenom« u Veprincu sjedi »miser Lucio Fantaguci, valput kaštela Veprinca.« (Podvukao D. K.) U odluci od 15.

⁸ Ovo pravo veprinačkog žrelog da sudjeluje u sudovanju vjerojatno je preostao trag iz starijih vremena kada je valput imao pravo da sudi u nekim stvarima ili u određenim prilikama. U starije je vrijeme, sudeći prema izvorima, jače bila naglašena valputova funkcija sudovanja. Ta mu je kompetencija ponegdje, kao npr. na rašporskom Krasu, ostala i do novijeg vremena.

⁹ Vladimir Mažuranić (Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik, Zagreb, JAZU, 1908-1922, str. 1538-1539. i 1720) je pretpostavljao da je žreli možda hrvatski naziv za valputa općenito. Mi smatramo, zbog razloga koje ćemo kasnije navesti, da je žreli naziv samo za veprinačkog valputa.

siječnja 1599. godine među sucima »u stolu pravdenom« na posljednjem mjestu spomenut je »župan Fran Tananaj, valput.« (Podvukao D. K.) Iz kasnijih odluka tog istog suda vidimo da je isti župan Fran ili Franko Tananaj polagao obračun općinskog »harača« godine 1598. i da su kod njega ostali novci preostali od gospoštijских »maraka«; da je već idućeg dana, 24. veljače 1599, došlo zbog tih novaca do svade između Tananaja i »komunščaka« Šebe Velca, pa je odlukom suda naredeno tom Franku Tananaju »da ima dat pinezi, ča je poli njega komunških, komunščaku«. Nastalu svadu i spor između valputa Franka Tananaja i ostalih predstavnika komuna veprinačkog morao je konačno izglediti sam namjesnik kastavske kapetanije Andrej Jurković 12. ožujka iste godine.¹⁰

Iz navedenih podataka u izvorima dade se zaključiti da je koncem XVI stoljeća u Veprincu spominjan samo valput. On je rukovao novcem od gospoštijских maraka i općinskog harača te je ostatak po obračunu pred veprinačkim sudom predavao komunščaku. To potvrđuje da je valput još pri kraju XVI st. vodio brigu o gospoštijским prihodima, a pokazuje i to da je u Veprincu vodio određenu brigu i o općinskim prihodima.

Iz samog načina kako se valput naziva u tim odlukama moglo bi se zaključiti da je 1589. godine bio Lucio Fantague valput što ga je imenovao Ivan Canki, kastavski kapetan. Kako tog valputa Veprinčani nazivaju istovremeno i »valputom kaštela Veprinca«, to bi on mogao biti primjer valputa cijele gospoštije kastavske, koga su Veprinčani usvojili i zakleli na Veprinački zakon, uslijed čega je stekao pravo da sjedi s njima »u pravdi«. S druge strane primjer valputa župana Franka Tananaja pokazuje da su i domaći ljudi mogli postići tu funkciju i potvrđuje činjenicu da je Veprinac mogao imati svojeg posebnog valputa. Konačno, valja naglasiti da žreli, koji po Veprinačkom zakonu imade pravo da sjedi »u stolu pravdenom«, ne dolazi u njemu nijednom u vremenu koje obuhvaćaju spomenute odluke, već u njemu nalazimo valputa. Sve to pokazuje da je žreli i valput u Veprincu jedan te isti funkcioner.

Odredbe Veprinačkog zakona koje se odnose na pravo Veprinčana da tako aktivno sudjeluju u određivanju osobe jednog gospoštijskog funkcionera predstavljaju, nesumnjivo, osobitost. One su vjerojatno rezultat posebnog razvitka i prilika Veprinca koje su ga u tom pogledu odvojile od bližih i daljih susjeda. Dok kastavskog valputa predstavljaju gospoda iz gospoštije, vjerojatno kapetan, a Kastavci nemaju kod toga nikakve ingerencije, dotle Veprinčani uživaju u tom pogledu izuzetan i gotovo privilegovani položaj. Radi svega toga smatramo da je naziv »žreli« za valputa u Veprincu jedan od izraza tog

¹⁰ R. Strohal, Odluke veprinačkoga suda od god. 1589–1591, Vjesnik Zemaljskog Arkiva, god. XVI, 1914, str. 121. i 135; i Odluke veprinačkoga suda iz god. 1598. i 1599. u istom Vjesniku, god. XIX, 1917, str. 96, 100, 101. i 102. O Tananaju pisao je O. Mandić, Pojava kapitalističkih odnosa u veprinačkoj općini, Jadranski zbornik, II, 1957., str. 235 i sl.

posebnog lokalnog prava i da se tim nazivom može nazivati samo veprinački valput. Sigurno je taj naziv vrlo star i vjerojatno se već koncem XVI stoljeća gubio iz upotrebe, kako to pokazuju spomenute odluke veprinačkog suda.

Otrpilike iz istog vremena kao i navedene odredbe Kastavskog i Veprinačkog zakona je i vijest da su krčko-modruški knezovi Frankopani držali na svojim imanjima »podknežine-valpute«. U jednoj glagoljicom pisanoj ispravi iz 1460. godine knez Martin Frankopan naređuje svim svojim »podknežinom-valputom«, sadašnjima i budućima, da poštuju njegovu odredbu o oslobađanju od plaćanja »svih prihodišč malih i velikih« nekog Tomaša sina suca Ilije iz Slati. Iz toga možemo zaključiti da su i na frankopanskim imanjima valputi imali dužnost da za svoga gospodara ubiru razna podavanja, odnosno da se o tome staraju.¹¹

3. U novije vrijeme Oleg Mandić se u »Osnovama pravnog uređenja veprinačke općine u XVIII stoljeću« uzgred dotakao i pitanja istovjetnosti veprinačkog žrelog s valputom. On odbacuje Mažuranićevo mišljenje da je žreli istovetan s valputom kao i isto takvo mišljenje J. Zontara, budući da se to protivi izvorima.¹² Ostavljajući po strani žrelog koji je – prema O. Mandiću – službenik što vodi nadzor nad kraljevim dohocima, O. Mandić tvrdi »da je valput isto što i kapetan« što »postaje očito kada se uspoređi hrvatska verzija kapitula 1 u Kastavskom zakonu s njegovim talijanskim prijevodom«. Naime, riječi »tomu valputu« u 1. kapitulu hrvatske verzije Kastavskog zakona prevedene su u talijanskoj verziji, koja je uspoređena s maticom u Gradcu 24. srpnja 1706. godine, riječima: »al. sudetto S. Capitano.« Budući da je upoređivanje prijevoda, kako kaže Mandić, obavljeno u vrijeme kada su svoju službu vršili još svi navedeni funkcioneri, očito je »da oni ne bi dopustili tako grubu pogrešku da se valput označi kao kapetan, zastupnik feudalnoga gospodara, kada bi on zaista bio žreli.«¹³

Budući da smo već ranije iznijeli naše gledište o identičnosti veprinačkog valputa i žrelog, smatramo potrebnim da se zaustavimo kod tvrdnje O. Mandića da je valput isto što i kapetan. Činimo to u nastojanju da pomognemo utvrditi, je li učinjena greška kod sastavljanja talijanskog prijevoda Kastavskog zakona i kod njegova upoređivanja s maticom u Gradcu.

¹¹ R. Strohal, Karlovački kotar od XV do XIX vijeka, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, XXX, sv. 2, JAZU, Zagreb, 1936, str. 94-95.

¹² Držimo da je O. Mandić suviše oštro i decidirano shvatio V. Mažuranića u pogleda njegova mišljenja o identičnosti žrelog s valputom. Mažuranić nije posve siguran u tu identičnost. On svoje mišljenje o tome izriče vrlo oprezno. On kaže: »Meni se zasada čini da je »žreli«, »žrel« možda neki sinonim za valput; obje su ove gornje ustanove u nekoj svezi«. Prinosi, str. 1539. Kasnije, kod tumačenja pojma »žreli« upućuje na to da se potraži u rječniku pojam »valpot 6.« i dodaje: »... bit će hrv. naziv za ovo zvanje«. – Prinosi, str. 1720. (podvukao D. Klea).

¹³ O. Mandić, o. c., primjedbe 195. i 198. na str. 112. Oleg Mandić je već i ranije tumačio da je valput isto što i kapetan. Vidi: Oleg Mandić, Slobodni seljaci kastavske gospoštije, Riječka revija, god. II, 1953, str. 33.

Po našem mišljenju valput nije kapetan. On to nije u prvom redu zbog toga, što bi inače, budući da Veprinac imade katkada svog posebnog valputa, u kastavskoj gosposštiji postojala dva kapetana: jedan u Veprincu, a drugi u Kastvu. Pored toga su funkcije kapetana i valputa bile posve različite po svojem sadržaju. I jedna i druga bile su službe feudalne gosposštije. No, dok je kapetan zastupnik i zamjenik feudalca, dakle najviši funkcioner gosposhtijske uprave, dotle je valput u Kastvu i Veprincu, kako to pokazuju i Kastavski i Veprinački zakon, samo jedan financijsko-ekonomski službenik.

Mišljenje da valput nije kapetan u kastavskoj gosposštiji potvrđuju i izvori s kraja XVI stoljeća. Kad su 30. rujna 1589. godine »v stole pravdenom« veprinački suci donosili odluke, među njima je prvi spomenut »plemeniti miser Lucijo Fantaguc, namesnik i valput plemenitoga g(ospo)d(i)na Ivana Canki, dostojnoga kapitana kastavskoga...«¹⁴ U odluci istog suda od 20. ožujka 1590. na zasjedanju je kao prisutan na prvom mjestu spomenut »g(ospo)d(i)n Ivan Canki lokotenent kapitanije kastavske...« Tom istom odlukom pomirene su dvije zavađene stranke i predviđena je kazna od »sto dukat ugrskih« za onoga koji tu odluku prekrši. Od te kazne (pene) »se aplikuje polovica v fabriku kaštela Veprinca, a druga polovica g(ospo)d(i)nu lokotenentu i sudcem i valputu.«¹⁵ Zadjnoga srpnja iste godine (1590) i opet »v stole pravdenom« sjedi »miser Lucio Fantaguci, valput kaštela Veprinca...«¹⁶ Navedeni primjeri nedvojbeno pokazuju da je godine 1589. i 1590. kastavski kapetan Ivan Canki, a tih istih godina valput i veprinački valput je Lucijo Fantaguc; zatim da su to dva funkcionera i dvije funkcije te da je od nekih kazni svaki od njih napose primao jedan dio. Očito je, prema tome, da se u to vrijeme još pravi oštra razlika između funkcije kapetana i funkcije valputa.

Mislimo da je na osnovu izloženog izvan svake sumnje da još pri kraju XVI stoljeća nisu kapetan i valput bili jedno te isto. Nije međutim isključeno da je u tom pogledu došlo do promjena u toku kasnijeg vremena. Povod za promjenu tog stanja mogla je vrlo lako biti promjena gospodara kastavske gosposštije do koje je došlo na početku XVII stoljeća. Taj je događaj mogao vrlo lako izazvati promjene u samoj gosposhtijskoj upravi i njenim funkcionerima, među koje spadaju i valput i kapetan.¹⁷ No i u takvom slučaju – što se tiče valputa i kapetana – moglo je doći samo do toga da su, recimo, funkcije valputa od tog vremena stavljene u kompetenciju kapetana gosposštije,

¹⁴ R. Strohal, Sudovanje u Veprincu u 16. vijeku, Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu, XXXVI, 1910, str. 1080. Zatim, R. Strohal, Odluke veprinačkog suda od god. 1589–1590, u Vjesniku zemaljskoga Arkiva, XVI, Zagreb, 1914, str. 121.

¹⁵ R. Strohal, Sudovanje..., str. 129–130.

¹⁶ O. c., str. 135.

¹⁷ O sukobima između seljaka kastavske gosposštije i novih gospodara, jezuita, zbog promjena koje su ovi htjeli provesti, pisao je ranije Giovanni Kobler, Memorie per la liburnica citta di Fiume, Rijeka, 1896, I, str. 270. i sl. U novije vrijeme je o tome pisao O. Mandić u citiranim i drugim radovima.

a da je služba valputa ukinuta. Možda su novi gospodari gospoštije, bliži svom posjedu, težili za uštedom, odnosno smanjivanjem upravnih troškova. Međutim, i takvo rješenje ne znači da su valput i kapetan postali jedno te isto.

Prema tome možemo, mislim, s dovoljno opravdanja ustvrditi da je prijevod naziva funkcionera »valputa« sa »Capitanio« netočan. Takva se pogreška može donekle opravdati, ako je i ukoliko je u vrijeme prevođenja kapetan gospoštije vršio i funkcije nekadašnjeg valputa, a neoprostiva je, ako je istina da su u vrijeme tog prevođenja svoju službu vršila još oba navedena funkcionera, tj. i valput i kapetan.

II. VALPUT NA RAŠPORSKOM KRASU

1. Godine 1402. kupili su Mlečani od goričkih grofova Rašpor s teritorijem koji je sačinjavao jednu feudalnu gospoštiju. Nasuprot uobičajenoj mletačkoj političkoj praksi Signoria je zadržala Rašpor u svojoj neposrednoj eksploataciji. Ekonomski odnosi između rašporskih seljaka i Signorije pismeno su fiksirani u prvoj polovini XV stoljeća. Kao osnova za to vjerojatno je služio jedan od ranijih urbara rašporske gospoštije. Zbog toga isprava koju su tom zgodom nanovo sastavili Mlečani pokazuje također sve osobine urbara.¹⁸ U tom mletačkom urbaru spominje se pored ostalih gospoštijjskih funkcionera »valpotus« ili »nuncius curiae videlicet valpotus«, odnosno kratko »nuncius curiae« ili »officialis curiae«.¹⁹

Među upravnim službenicima koje je Venecija inače redovito sama slala na svoje posjede i u kolonije nije poznato postojanje funkcionera s tim nazivom.²⁰ Kako su gorički grofovi držali na svojim gospoštijama valpute, vjerojatno su Mlečani našli valputa i na rašporskoj gospoštiji pa su ga preuzeli, odnosno prenijeli iz starog rašporskog urbara Goričkih u svoj novi urbar.²¹ Na to su ih prisilili u prvom redu neobičajeni odnosi u koje je stupila Venecija prema rašporskim seljacima zadržavajući u svojim rukama direktnu eksploataciju rašporske gospo-

¹⁸ Vidi fragmente Rašporskog urbara iz početka XV st. Rukopis na pergameni u zbirci srednjovjekovnih spisa Historijskog arhiva u Rijeci (dalje HAR).

¹⁹ List 6 r. i t. cit. rukopisa.

²⁰ Tipičan sastav uprave kakvu je Venecija slala na svoje posjede i u kolonije radi ostvarivanja svoje politike — ne uzimajući u obzir vojne jedinice i funkcionere — u jezgri je sačinjavao uvijek jedan Mlečanin plenič kao upravitelj mjesta, područja ili jedinice s raznim nazivima: rector, capitaneus, potestas i sl. i kancelar.

²¹ Gorički su grofovi držali valpute (»Gewaltboten, praecones«) već na početku XIII st. (Vidi: Wiesflecker H., Die Regesten der Grafen von Görz und Tirol, Pfalzgrafen in Kärnten, I (1949), Innsbruck, str. 14, 1234–1237). Oni su držali valputa i u susjednoj podgradskoj gospoštiji do 1426, kada su je založili Tršćanima. Mlečani su tu gospoštiju ponovo oveli Tršćanima 1463. Naredne su godine (1464) ispitivali nekog Jakova Slercha, bivšeg valputa te gospoštije, o tome kakva je podavanja i regalije utjerivao. Vidi: Reznasco, Dizionario del linguaggio italiano storico ed amministrativo, Firenze, 1881, str. 1228.

štije. Pored toga držimo da su upotrebu valputa na rašporskom Krasu izazivale i posebne prilike tog kraja, o kojima će biti govora kasnije.²²

2. O sadržaju rada valputa na rašporskom Krasu govore uglavnom dva izvora koji su vremenski međusobno prilično udaljeni. Na početku XV stoljeća spominje se valputov rad u fragmentima Rašporskog urbara što su ga u to vrijeme sastavili Mlečani. U XVIII stoljeću sastavio je posljednji rašporski valput posebnu zbirku: priručnik za valpute, u koju je zabilježio razne propise o svojoj službi, zadatke koje je vršio, prihode koje je primao i prepisku koju je vodio s drugim mletačkim organima.²³ Ta dva osnovna izvora za upoznavanje valputova rada na rašporskom Krasu, mada među njima stoji razmak od preko tri stoljeća, pokazuju da su osnovne valputske funkcije kroz sve to vrijeme ostale gotovo iste. Tome je uzrok konzervativnost venecijanske uprave i okolnost što su se prilike u tim krajevima vrlo malo izmijenile.²⁴

Prema fragmentima urbara iz početka XV stoljeća valput je »officialis curiae« ili »nuncius curiae«, tj. službenik uprave dvora, gospoštije. U tom svojstvu on je spomenut kao prvi član komisije, koja određuje desetinu seljacima rašporskih sela. Njemu je kod tog posla pridodan »officialis capitanei«, dakle jedna vojnička ličnost, vjerojatno radi eventualnog pružanja vojne pomoći, brahialne sile, kod utjerivanja podavanja, kod zaštićivanja otpreme ubranih gospoštijских prihoda. Taj je član komisije kasnije otpao, jer je valput postao i vojni funkcioner.²⁵ Treći član komisije za desetkovanje bio je seoski župan.

Valput je prema tome kod desetkovanja u rašporskim selima nastupao u ime gospoštijske uprave. Njemu je kao »officialisu curiae«

²² Držimo da je Venecija u Istri već ranije jednom postupila na sličan način kao u Rašporu. Bilo je to koncem XIII ili na početku XIV st. u Kopru. I tu je Venecija zadržala neka sela u direktnoj eksploataciji pa se i tu također sačuvao trag valputa, jer su prilike bile slične rašporskim. Vidi o tome kasnije glavu IV.

²³ Zbirku je sastavio Juraj Furlanić (G. Furlanicchio) i dao joj naslov »Zbirka o službi kapetana-valputa, kasnije pukovnika rašporskih sela« (»Racolta sopra la carica di Capo. Valputo indi Colonello del Contado di Raspo«). Zbirka je nastala između 1758. i 1796. g. (Dalje: Zbirka). Rukopis Zbirke i fragmenti Rašporskog urbara nalaze se u Historijskom arhivu u Rijeci (HAR).

²⁴ Zbog manjkavih vrela poznata su nam imena mletačkih valputa na rašporskom Krasu tek od XVI st. dalje, i to nepotpuno. Do 1514. god. spominje se Ivan Pamperger. Poslije 1514. spominje se Bartolomei Lipot, slijedi mu Almerigo Agresta (1546), Jakov Verzi (? do 1639), Franjo Verzi (poslije 1639), Verzo Verzi (1670–1687), Valerio Verzi (1687), Julije Bochina (1696, 1705), Petar Pozzo (1726–1760) i Juraj Furlanić (1760–l. III 1800). Rašporski valputi su uzimani ili iz Buzeštine ili iz Kopršćine, vjerojatno zbog poznavanja prilika kraja i jezika stanovnika.

²⁵ Kad su u XVIII st. neki kapetani cernida iz Buzeta stali zahtijevati da i oni sudjeluju kod obilaznja sela na Krasu prilikom desetkovanja pozivajući se na odredbe starih »pergamena«, tj. urbara, bili su odbijeni rješenjem, terminacijom, rašporskog kapetana od 8. ožujka 1779. U obrazloženju tog rješenja bilo je navedeno da su se u valputu tokom vremena ujedinile valputska i vojnička funkcija kapetana cernida jedanaest kraških sela. Radi toga nije potrebno da uz valputa polazi na desetkovanje i jedan posebni vojni funkcioner. Vidi: Furlanić, Zbirka, str. 57.

bilo povjereno vođenje cijelog postupka oko desetkovanja pa je zbog toga morao poznavati tačnu veličinu obaveze prema propisima za svakog obveznika, morao je nadzirati preuzimanje podavanja in concreto, morao je paziti kako se od ukupno ubrane desetine odvajaju urbarom propisani dijelovi: za općinu »za križ«, »communi pro cruce«, zatim četvrtina za svećenika, »quartexium«.²⁶ On je na licu mjesta rješavao sve sporove oko desetine, a neplatiše i dužnike uz dodijeljenu mu vojnu asistenciju silio na plaćanje. Po izvršenom sabiranju podavanja u pojedinom selu valput je morao dati odredbe o načinu i vremenu otpreme u skladišta u Rašpor (do 1511. godine), a kasnije u Buzet. Za pravilan uspjeh svog rada kod desetkovanja valput se morao služiti nekim pismenim evidencijama iz kojih se dala utvrditi za svakog obveznika veličina obaveze, visina izvršenog podavanja i dug na kraju svake godine.²⁷

Vjerojatno je sudjelovanje kod desetkovanja i ubiranja podavanja od seljaka rašporske gosposrije bilo osnovna valputova funkcija no uz nju je, sigurno, imao i drugih. Takav zaključak potvrđuje okolnost da je valput prema fragmentu Rašporskog urbara dolazio na dan sv. Mihovila i Kocijana na sajam i proštenje u Lanišće. Njegova je dužnost tom zgodom bila da se brine za održavanje reda zbog čega ga je pratio i jedan vojnik. Držimo da je briga za održavanje reda bila ne samo policijske naravi, a ta je već u sebi uključivala njegovo pravo da izriče manje policijske kazne na licu mjesta, već da je ona obuhvatala i neke sudske kompetencije. Mislimo, naime da je valput imao pravo da na tom sajmu rješava i manje sporove civilne naravi do kojih je dolazilo na samom sajmu ili u njegovu povodu. Za valputovo sudjelovanje na tom sajmu davalo je Lanišće prema urbaru određeno podavanje.²⁸

Suviše škrti i nepotpuni izvori nisu nam dopustili da za to starije vrijeme utvrdimo i neke druge valputove kompetencije. Furlaničeva Zbirka nesumnjivo upućuje na to da su neke u njoj utvrđene valputove kompetencije postojale i u starije doba.

3. U XVIII stoljeću ostalo je valputovo sudjelovanje kod desetkovanja također njegovom osnovnom funkcijom. Valput Furlanić je u svojoj Zbirci dosta opširno opisao cijeli tok desetkovanja ne samo kroz sela rašporskog Krasa već i kroz kaštele Roč, Hum, Draguč, Vrh i Sovinjak.²⁹ Pod Venecijom se, naime, područje djelovanja rašpor-

²⁶ O odvajanju za općinu »pro cruce« i za svećenika »quartexium« vidi: D. Klen, Fragmenti Rašporskog urbara iz prve polovine XV stoljeća, Jadranski zbornik, IV, 1959.

²⁷ Postojanje takve evidencijske knjige spominje Juraj Furlanić u svojoj Zbirci pod nazivom »libro prauda«, kako ćemo kasnije još pokazati.

²⁸ Lanišće je prema urbaru davalo dva janjca i po dva hljeba od svakog kućedomačina u Lanišću. To podavanje dijelili su valput i vojnik međusobno.

²⁹ Dok je za kaštele Furlanić dao opis desetkovanja ovaca, žita i vina, dotle je za sela rašporskog Krasa prikazao samo desetkovanje ovaca. Sudeći prema fragmentima Rašporskog urbara na Krasu se uopće nije vršilo desetkovanje žita. Žitarice, ri-

skog valputa proširilo i na navedene kaštele, koji izvorno nisu pripadali rašporskoj gosposštiji. Kaštele Hum i Roč otela je Venecija godine 1412. akvilejskom patrijarhu, a kaštele Sovinjak, Vrh i Draguč

jedak proizvod u tim krajevima, davale su se gosposštiji u fiksnim, urbarom određenim količinama.

Furlaničev opis nalazi se u njegovoj Zbirci na str. 17-22. S obzirom na veliku rijetkost takvih opisa i njegov sadržaj uopće citiramo ga ovdje u prijevodu u cjelini:

»Slijedi način i redoslijed koji se održava prigodom odlaska na desetkovanje o sv. Jurju. Pošto je prije toga obavijestio posebnim okružnicama o svom dolasku sve općine, kapetan-valput je krenuo na put u nedjelju ujutro. Pratio ga je jedan službenik iz kancelarije mletačkog regenta (u Buzetu). Taj je imao i dužnost da opskrbi valputa jahaćim konjem. Najprije odlaze u selo Slum gdje ih dočekuje župnik ili kapelan Lanišća. Po slušanju mise desetkuju se ovcu u općinskoj kući i bira se župan, »si balota il Zupano«. U istom selu desetkuju se i sela Brest i Kropinjak i biraju se njihovi župani. Potom se prelazi u Praproče, gdje se desetkuje to selo i Klenovšćak, postavljaju se župani i bira se požup Praproča. Tu se ostaje na ručku, koji pada na teret župana tog sela. Po ručku se odlazi u Podgače, gdje se ostaje samo koliko je potrebno za desetkovanje i biranje župana, pa se potom produžuje za Lanišće. Stigavši tamo, desetkuje se selo Brgudac, bira se župan, zatim se desetkuje Lanišće, biraju se župan i požup. U Lanišću se ostaje i na večeri kod župnika, koju on daje zbog usluge namjesto župana u Podgačama. Taj župan treba da uredi sve račune o tome sa župnikom i da dađe sijeno za konje.

U ponedjeljak ujutro odlazi se odmah u Trstenik, pa se tu desetkuju sela Dane, Rašpor i Trstenik i biraju se župani. Potom se vraća u Račju Vas, desetkuje se i bira se župan i ostaje na ručku koji daje župan. Navečer se vraća u Lanišće, gdje priređuje večeru tamošnji župan.

U utorak se ujutro ostaje u Lanišću, gdje daje ručak župnik namjesto župana u Slumu koji treba da mu nadoknadi sve troškove. Napominjem da se u staro doba tog utorka ujutro odlazilo na desetkovanje u Slum, tamo se ostajalo na ručku i završavalo desetkovanje. Budući da je to bilo vrlo neprikladno, zaveden je običaj da se desetkuje najprije to selo, koje je najbliže, a zatim da se odlazi u ostala kako je gore pomenuto.«

Ovdje Furlanić prekida opis desetkovanja na Krasu da bi prikazao spor koji je nastao kad je župan Zorzi Busić iz Sluma odbio da daje ručak prilikom desetkovanja. Rašporski kapetan ga je osudio na ispunjenje obaveze 29. svibnja 1752. god. Tužitelj je bio valput Petar Pozzo. Nakon toga nastavlja se opis:

»U utorak navečer odlazi se u kaštel Roč, gdje požup daje na račun općine večeru i prenoćište za sve. U srijedu ujutro se desetkuje, ruča se s općinom na njen trošak kao i dan ranije. Zatim se odlazi u kaštel Hum, gdje se desetkuje odmah po dolasku, a zatim se ostaje na večeri i noćenju. U četvrtak ujutro odlazi se u Draguč, desetkuje se, ruča se kod župana, zatim se produžuje za Vrh gdje priređuje večeru župan. Slijedeće jutro, u petak, desetkuje se: prelazi se u Sovinjak, gdje se odmah po dolasku desetkuje. Ručak daje župan, a navečer se vraća u Buzet«. Na rubu strane stavljena je primjedba: »Po svršetku desetkovanja kapetan-valput instalira sve one koje je višeće ročkog kaštela izabralo na razne funkcije. Nitko ne može da obavlja svoju službu dok se ne obavi ta formalnost na javnom mjestu pružanjem svakome pojedinom jednog štapića, a vrataru davanjem ključeva.«

»Vrijeme odlaska na desetkovanje žita i vina pada u drugu nedelju listopada kada je sajam u Roču. Uvečer toga dana kapetan-valput odlazi sa jednim službenikom iz kancelarije mletačkog regenta u Roč. Večeru tog dana i ručak u ponedjeljak ujutro daje požup na račun te općine. Tu se ostaje do petka poslije ručka, a trošak za hranu svih tih dana pada na teret kapetana-valputa. On treba da hrani župana, požupa, svea i vrataru, birača kaštela Birichio del Castello koji dovozi svu vodu potrebnu za kuhinju i konje, donosi sijeno i vrši druge usluge te jednog izvršnog službenika official di corte što ga daje mletački regent (u Buzetu) radi vršenja pravde.« Marginalna rubrika uz ovo ističe: »Već se mnogo godina umjesto tog službenika uzima jedan vojnik iz černida soldato nazionale koji vrši mnogo bolje tu službu.« Potom se na-

dobila je nakon rata sa Cambraiskom ligom na početku XVI stoljeća. Do tog vremena pripadala su posljednja tri spomenuta kaštela pazinskog grofoviji. Do dolaska pod Veneciju u navedenim kaštelima, kako

stavlja opis: »Za sve te troškove dobiva kapetan-valput iz javne blagajne 112 libara i posebno 7 l. za troškove njegova sluga, ili u svemu 119 libara.

Požup je dužan da daje pristojan stan, sve kuhinjske i stolne potcrepštine, dva go-spodska kreveta, krevet za slugu, štalu te sijeno i slamu za konje.

Prve večeri u godini tom kapetan-valputu pri kraju večere vratar predaje ključeve kaštela, a on ih daje na čuvanje kome hoće. Vrata se noću ne smiju otvarati bez njegove dozvole.

Na isti se način postupa u vrijeme desetkovanja ovaca.

Napominjem da je požup 1762. god. odbio da daje krevet za slugu. Sluga je otišao na spavanje u gostionicu, no prije odlaska uzet je požupu zalog u vrijednosti visine troška koji je time nastao. Poslije nekog vremena otkupio je zalog i platio sve troškove. Poslije toga nije više dolazilo do sličnih protivljenja.

Dužnost je valputa da tom zgodom utvrdi količinu koju duguje svaki podanik na račun desetine od žita, zobi i vina što pripada rašporskom regentu »alla Eccma. Carica di Raspo« na temelju odredaba starih javnih pergamena i da predsjeda utjerivanju.

U ponedjeljak usklađuju se mjere javnih izvršnih organa u prisutnosti samog valputa. Do srijede ujutro treba da su podmirena sva plaćanja žita. U slučaju da neki pojedinac ne udovolji svojoj obavezi valput odmah određuje sumarno izvršenje, stavlja zaloge na dražbu u svojoj prisutnosti, dosuđuje zaloge, diže kazne, raspoređuje ih i kratkim putem izvršava sve ono što smatra potrebnim da javna prava ne budu ni najmanje povrijeđena odnosno da sva plaćanja budu uredno i na vrijeme izvršena.

Navedene srijede ujutro zbrajaju se pojedini računi prema upisivanjima što ih je izvršio službenik kancelarije u Javnoj knjizi. »Publico libro«, koja se obnavlja svake godine, odbija se četvrtina koja pripada uživateljima beneficija u kaštelu, mjeri se ukupna količina koja pripada mlatačkom regentu i otprema se u državnu žitnicu u Buzet. Otpremu vrše seljaci sa Krasa kojima je već unaprijed izdan nalog pod prijetnjom kazne i uz oznaku tačnog broja konja što ih moraju dovesti. Napominje se da ona sela koja su pozvana u Roč naredne godine treba da dođu u kaštel Hum. Pošto je otpremljeno državno žito, označuje se svakom beneficijatu kvota koja mu pripada od četvrtine. Ako nakon tih mjerenja još štogod ostane, a to je uvijek malo, tada to ide u korist valputa. Isto tako on mora od svojega nadoknaditi manjak, a to se češće događa, jer se u gužvi često nekome upiše uplata, a da je nije izmjerio, ili pak dođe do zabune u računanju ili se učini kakva slična pogreška.

Ako bi došlo do većeg manjka, što se obično ne događa, bili bi odgovorni čuvari, što ih je odredio župan, koji su noću čuvali žito na javnom mjestu »publico Luoco« gdje se žito sprema.

U srijedu uvečer ili narednog jutra započinje utjerivanje vina. Vino daje svakom, bio stranac ili domaći, koji posjeduje trsje na području (Roča), i to u količini od jednog spuda ukoliko urod grožđa dostiže tri tovara.

Vino se otprema u dva navrata: u četvrtak i petak. Svi oni koji imaju konje, magarce i burad dužni su ga prenositi za utvrđenu naknadu. Ako ne slušaju, valput ih kažnjava.

Rašporski kapetan određuje iz naroda nekoga tko dobiva naziv sprovodnik, »conduttore«. On isprobava vina, odlučuje o njihovoj kakvoći i sprovodi ponekad vino i žito do Buzeta. Za to mu kapetan daje plaću od 14 libara.

Za ručak u petak brinu se one četiri osobe koje je hranio kapetan-valput, tj. župan, požup, vratar i sudac. Oni donose kao regaciju svaki po dva sira i dvije kaj-gane od jaja. Poslije ručka odlazi se u kaštel Hum.

U kaštelu Humu ostaje se do četvrtka poslije ručka. Tu se desetkuje na isti način kao i u Roču, budući da su tu isti zakoni, a i ubrano se otprema na isti način u Buzet. Svi troškovi padaju na teret požupa koji mora također da daje i kruh za

se čini, u ime dotadašnjih feudalnih gospodara nije djelovao valput ili »nuncius curiae«. ³⁰

Valputov se rad kod desetkovanja, kako nam ga prikazuje Furlanić, odvijao u dva navrata godišnje. Urbari su propisivali vrijeme za desetkovanje janjaca općenito o Sv. Jurju (23. travnja) a za desetkovanje žita i vina o Miholju (29. rujna). Međutim, kako valput nije mogao u isti dan izvršiti desetkovanje svih sela i kaštela, to je on sastavljao raspored obilaska sela, kod čega se držao propisanih rokova samo za početak svog rada. U Furlanićevo vrijeme se desetkovanje janjaca u

hranu psima što ih za svoju zabavu vodi sa sobom kapetan-valput, ali njih ne smije biti više od četiri.

U ostalim kaštelima: Draguču, Vrhu i Sovinjaku onaj tko treba da dađe hranu ima i dužnost da prehranjuje pse.

Po svršetku nadzora u tom kaštelu prelazi se u četvrtak uvečer u slijedeći kaštel Draguč, gdje daje večeru župan; slijedeći dan, u petak, daje ručak kapelan, a potom sve ostale dane do srijede poslije ručka treba sve troškove da snosi »komunščak«, tj. osoba koju je za to općina glasanjem odabrala. I tu se utjeruju desetine na isti način kao i u drugim kaštelima, no s tom razlikom što žito plaćaju mletačkom mjerom punom do ruba »raso«, dok zob daju mjerom na vch punom, »colma«.

Župan i požup su odgovorni za količinu utjeranog žita, pa ako bude viška zbog obilnih mjera, tada to ide u njihovu korist, a ako bude manjka, tada moraju nadoknadići od svoga.

Za zob odgovara kapetan-valput kome na isti način pripada višak koji se nade nakon odbijanja pravilne količine za račun države i četvrtine za beneficijate, a isto bi tako morao nadoknadići manjak. Ali sve je to neznatno, ako se računa kako treba.

Što se tiče vina, svaki stanovnik ili stranac koji posjeduje trsje mora da plati jedan spuđ vina bez obzira na količinu grožđa što ga je ubrao. Prijevoz žita i vina treba da izvrše stanovnici kaštela i okolice koji imaju stoku sposobnu za prevoženje svi bez razlike, uz uobičajenu naknadu upisanu od strane regenta u Knjizi pravde.

U srijedu uvečer prelazi se u kaštel Vrh, gdje se ostaje na trošak župana do ponedjeljka ujutro. Podanici tog mjesta odnose unaprijed u državno skladište žita u Buzetu »praude« od žita i zobi, a vino u državnu komoru, »publica Camera«. Zbog toga svaki od njih donosi pred kapetana-valputa potvrde, odnosno priznanice o izvršenom plaćanju, a valputova je dužnost da točno pregleda, ispita i izračuna da li su izvršili svoju dužnost prema javnom propisu u pergameni, »col confronto della Publica Bergamina«, prema popisu volova što ga je unaprijed dao sastaviti i prema ispitivanju svjedoka i susjeda gdje se ukaže potreba. Ako pronade razlike ili utaje kod tih plaćanja, onda prinudava dužnike kratkim postupkom i odlučnim mjerama, a na isti način postupa sa tvrdokornicima i neplatišama. U to isto vrijeme utjeruje i novac što ga duguju vlasnici sitne stoke, koji se naziva miholjšćina, »Mihelizza«. Sve što je učinjeno bilježi regentov službenik u Javnu knjigu, a potvrde se prošiju »infilzato«.

Bratovština Blažene Djevice dužna je da dađe sve vino koje se potroši za desetkovanja, a svaki podanik kada predaje potvrde obično donosi i neku malu količinu žita i zobi u ime dobre mjere, »con titolo di buona Misura«. Sve to sakuplja požup, a ide u korist spomenute bratovštine.

U ponedjeljak ujutro odlazi se, konačno, u kaštel Sovinjak i tu se ostaje sve do petka poslije ručka. Župan je obavezan da dađe stan i prehranu. Tu se postupa na isti način kao i u kaštelu Vrhu, jer su zakoni i način plaćanja slični u oba kaštela.

Svaki podanik navedenih dvaju kaštela dužan je da dađe naramak sijena za koje, no to utjeruju požupi koji treba da podmire tu potrebu.«

³⁰ Valput se ne spominje ni u ispravi o patrijarhovim pravima u Istri (»Diritti di Aquileia nel Marchesato d'Istria, MCCCCLXXI, Archeografo Triestino, n. s. IX, 1892, str. 197) ni u reformiranom pazinskom urbaru iz 1498. godine (original u HAR).

selima rašporskog Krasa vrši tako da se više sela desetkuje – vjerojatno na temelju ranije sastavljenih popisa ovaca i vlasnika, – u jednom selu. To je, nesumnjivo, olakšavalo i ubrzavalo valputov rad, ali mora da je to uvedeno kasnije, možda kao posljedica nesigurnih ratnih prilika na Krasu. Da je do takvih promjena dolazilo i inače, pokazuje i promjena koju je izrijekom spomenuo Furlanić u pogledu redosljeda obilaska sela. Slum koji se nekada desetkovao posljednji u Furlanićevo se vrijeme desetkovao prvi.

Administrativni dio rada kod desetkovanja obavljao je pisar koga je valputu dodjeljivao rašporski kapetan iz svoje kancelarije. On je sa sobom nosio glavnu knjigu obveznika koja se čas zove »javna knjiga« a čas »knjiga praude«.³¹ Ta se knjiga sastavljala svake godine iznova. U nju su uoščeni svi obveznici feudalne gospoštije po imenu i posjedu. Pored osnovnog zaduženja u podavanjima u knjigu se bilježilo oduživanje prema uplatama, pa se moglo uvijek naći stanje pojedinog obveznika. Ta evidencija mora da je zavedena dosta rano.³² Pored »javne knjige« ili »knjige praude« valput se služio i »starim javnim pergamenama«, urbarima, koji su sadržavali propise urbarijalnog karaktera.

Vlašt valputova za vrijeme desetkovanja bila je, ukoliko se odnosi na ostvarivanje njegova zadatka tj. izvršavanje ubiranja podavanja od seljaka, gotovo neograničena. Zbog toga su i on i njegova služba morali biti neugodni i omraženi u narodu. Valput je svako oklijevanje u plaćanju ili u davanju podavanja odstraujivao kratkim putem, globama i postupcima koje je sam određivao, a izvršavali su ih njegovi pomagači kod desetkovanja. Na sličan način postupao je valput i u rješavanju sporova o obavezama koje su imali župani i drugi seoski funkcioneri oko uzdržavanja i ukonačivanja službenika i članova komisije koja je desetkovala.

Valput je, sigurno, u toku svog djelovanja nailazio i na otpor kod seljaka. Kod toga su bili odlučni ne samo teški propisi o podavanjima već i lični momenti i osobine valputa. Furlanić je u svojoj Zbirci za bilježio neke slučajeve protivljenja seljaka. Od tih je najznačajniji slučaj Ročana u listopadu 1761. godine. Kad je valput Furlanić te godine prilikom desetkovanja žita i vina odredio da posjednici bačava, konja i magaraca otpreme žito i vino u državna skladišta u Buzet – kako se to obično radilo – naprosto se nitko nije javio u određeno vrijeme. Furlanić je nato svakog pojedinca kojemu je bila određena ova obaveza kaznio globom od 2 libre. Ništa im nije koristio izgovor da su se svi unajmili za vršenje privatnih prijevoza. Posljednjeg od onih koji su oklijevali da izvrše tu obavezu Furlanić je kaznio još i time što je morao svoj dio desetine sam da otpremi u Buzet. Rašpor-

³¹ »Libro Prauda« ili »Libro Praude« gdje prauda ima značenje feudalnog podavanja uopće.

³² U Furlanićevoj Zbirci spominje se takva knjiga već za 1684. god. Vidi Zbirku, str. 73.

ski kapetan, koga je Furlanić odmah obavijestio o događaju, odobrio je njegov postupak i zatražio imena buntovnika da ih on sam još strože kazni.³³

Pored toga što je valput skraćenim postupkom i na licu mjesta rješavao sve sporove o urbanijalnim podavanjima seljaka, bez obzira na njihovu visinu, on je imao i pravo da prilikom obilaska sela na isti način sumarno rješava sve manje sporove među seljacima koje bi oni pred njega iznijeli. To mu je pravo pripadalo od starine.³⁴

Kako se vidi iz Furlanićeve Zbirke, važna je bila i valputova kompetencija da rješava sporove o granicama između pojedinih sela. Valput je u takvim slučajevima pozivao predstavnike zainteresiranih sela (župane, starce), ispitivao ih na samoj spornoj granici i potom određivao novu ili potvrđivao staru granicu. Valputovu odluku potvrđivao je u Furlanićevo vrijeme rašporski kapetan.³⁵ Valput je sudjelovao i u rješavanju međašnjih sporova između sela na mletačkom području i onih na austrijskom području.³⁶ Na temelju prava koje se čini se, razvilo običajnim putem valput je upravljao i sudjelovao u izboru župnika i kapelana za glavnu rašporsku župu u Lanišću što su ga vršili kućedomaćini svih rašporskih sela te kod izbora župana i požupa pojedinih sela.³⁷

³³ Furlanić, Zbirka, str. 24. i 25.

³⁴ Furlanić, Zbirka, str. 40. U izvještaju o tome od 9. svibnja 1771. god. Furlanić ističe: »Il Capitano Valputo ... a esercitato sempre il diritto della decisione summaria delle piciole questioni fra sudditi ...«

³⁵ Furlanić je u Zbirci zabilježio nekoliko primjera takvih sporova: tako onaj između Račje Vasi i Podrašpora (1768), između Trstenika i Podrašpora te zakupnika pasista (1778), između Trstenika i Dana (1796). Furlanić, Zbirka, str. 35-36, 52-53. i 75-85. Sela u sporu nadoknađivala su valputu troškove.

³⁶ Tako je 1764. god. riješen spor između Brguca i Senića. Furlanić, Zbirka, str. 28-31. Međašnji spor između Brguca i lupoglavske gospoštije koja je pripadala Herbestainerima rješavali su 1434. godine sa rašporske strane konetabli Bartolomej Pamperer i Petar Tefani, a sa lupoglavske A. i P. Ungarus valputi lupoglavski. Vjerojatno se pod vojničkom čašću jednog od rašporskih predstavnika sakriva rašporski valput onoga vremena. Vidi: M. Kos, Pet istarskih razvoda iz XV stoljeća, Jadranski zbornik, I, 1956. str. 198.

³⁷ Seljacima rašporskih sela pripadalo je patronatsko pravo nad župnom crkvom u Lanišću. U slučaju vakancije župničkog mjesta ili kapelanata provodio se izbor na zboru seljaka, radi toga sazvanom, za koji je davao posebno odobrenje rašporski kapetan.

Furlanić je registrirao u svojoj Zbirci jedan takav izbor izvršen 1782. godine. Valput je zajedno sa svim županima rašporskih sela najprije pismeno fiksirao uslove prema kojima su se i prema kojima će se ubuduće birati župnici i kapelani u Lanišću.

Po izvršenom objavljivanju natječaja izbore je provodio valput određene nedjelje u sakristiji župne crkve u Lanišću. U tom poslu pomagao mu je pisar koga je poslao rašporski kapetan. Glasovalo je selo po selo, i to tako da je svaki kućedomaćin kad je bio prozvan ulazio i izjavljivao koga bira. Glasove su bilježili seoski župan i pisar. Prisutni valput glasovao je sa svakim selom tako da je on, zapravo, glasovao 11 puta. God. 1782. glasovalo je 239 kućedomaćina. Vidi: Furlanić, Zbirka, str. 65-69.

Prema vijesti koja potječe još od valputa Bochine, valput je o Sv. Jurju na isti način sudjelovao kod izbora župana. Valput je tom zgodom glasove bilježio i sam glasovao. Furlanić, Zbirka, str. 13.

4. Kako se iz izloženog vidi, bila je valputova kompetencija u XV i u XVIII stoljeću uglavnom jednaka. I u onim slučajevima gdje neke valputove funkcije u XVIII stoljeću nisu nastavak funkcija iz XV stoljeća njihovo izvršavanje je nosilo pečat starine pozivanjem na to da je tako bilo odavno uobičajeno. Takva ustaljenost valputove kompetencije upućuje na to da je valput sigurno i ranije, pod Goričkima, imao istovrsne zadatke.

Ipak je, kad su Mlečani preuzeli valputsku funkciju, došlo do jedne promjene u njenu sadržaju. Naime, gdje god smo dosada došli u doticaj s valputskom funkcijom, nigdje ona nije imala vojnički karakter ili sadržaj. Valput je bio redovito gosposki službenik, »officialis curiae«, s određenim, manje ili više poznatim upravno-financijskim i sudskim zadacima. Tome nasuprot pod Venecijom je valput postao i vojnički funkcioner. Najranije vijesti iz rašporskog arhiva za vrijeme mletačkog gospodstva na početku XVI stoljeća pokazuju da su valputi primali plaću kao plaćenici rašporske čete lakih konjanika koja je bila u to vrijeme stacionirana u Buzetu uz rašporskog kapetana.²⁸ Takav poseban razvitak valputa pod Mlečanima imao je i svoje posebne razloge.

Ranije je istaknuto da je Venecija trebala Rašpor i njegovo područje u prvom redu kao vojno uporište te da ga je radi toga morala zadržati u neposrednoj upravi i eksploataciji. To zadržavanje rašporske gosposkijske kao feuda u neposrednoj eksploataciji bilo je i osnovni razlog radi kojeg je Venecija zadržala i valputa kao gosposkijskog službenika. Sadržaj rada valputske funkcije, naime, bitno se razlikovao od sadržaja rada onih funkcionera koje je Venecija obično slala u primorske autonomne, točnije, poluautonomne gradiće Istre. Pored toga su netom prikazani najvažniji zadaci valputa pokazali da je on za pravilno vršenje svoje funkcije morao posjedovati određena znanja. Valput je morao dobro poznavati ne samo kraj u kojem je djelovao i njegove ekonomske prilike, ljude, običaje i običajno pravo već i neki slavenski jezik, jer se njegova djelatnost odvijala u stalnom kontaktu sa slavenskim seljacima. Radi tih razloga bilo je u vrijeme preuzimanja Rašpora i rašporske gosposkijske od strane Mlečana jasno da će oni morati prihvatiti, odnosno zadržati službu valputa, kao i to da će je morati popunjavati osobama koje su posjedovale kvalitete potrebne za tu službu. To je pak značilo da će to morati biti uglavnom domaći ljudi Istrani.²⁹

Međutim su prihvaćanju valputa stajali na putu konzervativni mletački propisi koji su priječili osnivanje novih službi i njihovo plaćanje na teret mletačke kase. Da se zadovolji potreba za valputom i

²⁸ Vidi: G. Vesnaver, *Indice delle carte di Raspo* (dalje: *Indice*) u *Provincia dell'Istria XXIV*, (1890) str. 147. te *XXVII* (1893) str. 172.

²⁹ Rašporski su kapetani birali zbog navedenih razloga valpute većinom među bužetskim građanima, a u nekim slučajevima su ih uzimali iz Kopra. No u tom slučaju se radilo obično o ljudima koji su dulje vremena služili na rašporskom Krasu. Vidi, Furlanić, *Zbirka*, str. 11.

istovremeno izbjegne navedenoj zapreci, postupljeno je tako da je valput stavljen na spisak plaća vojnika plaćenika rašporske čete lakih konjanika koja se izdržavala doprinosima istarskih komuna. Na taj je način nađena mogućnost i za valputov rad i za njegovo plaćanje. Takvo je rješenje moralo sigurno utjecati i na sadržinu valputova rada koja je vjerojatno bila proširena i na neke vojničke zadatke.

Upravo izloženi postupak Venecije o stavljanju valputa na platni spisak vojnika plaćenika imao je, po našem mišljenju, preteču koncem XIII ili na početku XIV stoljeća u Koparštini. U sličnom se položaju našao tada funkcioner koji je tamo dobio naziv »kapetana Slavena«. No o tome će kasnije biti riječ.

Rašporskom valputu isplaćivana je plaća konetabla rašporske čete lakih konjanika sve do 1705. godine. Međutim je valput već ranije preuzeo i funkciju zapovjednika čete »cernida« iz 11 sela rašporskog Krasa. U tom je svojstvu dobio naziv kapetana.⁴⁰ Time je valput, pored mogućnosti da na tom području djeluje kao upravno-financijski i sudski funkcioner, dobio i vojničku vlast nad stanovništvom tog istog područja.⁴¹ Sigurno je time porastao njegov autoritet među stanovnicima rašporskih sela: sada su imali jedan razlog više da ga se boje. Iz njegovih valputskih odredaba prijetila je sada neposredno i izvršna sila njegove vojničke funkcije.

Nije nam poznato u čemu su se sastojali vojnički zadaci valputa u XV i XVI stoljeću. Furlanićeva Zbirka sadrži podatke iz kojih se vidi da je valput postavši kapetanom kraških cernida imao dužnost da uvježbava svoju jedinicu. Ona se sastojala od 200 do 300 momaka koji su potjecali iz 11 sela na rašporskom Krasu. U svojstvu kapetana valput se morao brinuti za naoružanje svoje čete i za uredno održavanje tog naoružanja. Radi održavanja borbene spremnosti bilo je propisano da se povremeno vrše i smotre cernida.

Imajući na umu valputov vojnički autoritet na Krasu i činjenicu da se valput mogao za silu poslužiti kraškim cernidama i za zadatke koji nisu bili posve vojničke prirode, rašporski je kapetan prebacivao na njega i takve zadatke koji vjerojatno ranije nisu spadali na njega. Furlanićeva Zbirka sadržava brojne primjere za poslove te vrste. Među njima ističe se često obavljanje policijskih zadataka, vršenje istraga, hvatanje razbojnika, otimača i kradljivaca stoke koji su s austrijskog područja bježali na mletačko ili obratno.⁴² Kapetan-valput

⁴⁰ Cernide su u Istri organizirane 1528. godine. Vidi: C. de Franceschi, *L'Istria*, str. 256. Prema podacima mletačkih arhiva valputi su kapetani kraških cernida počev od XVII stoljeća; vidi: A. I. XV (1899) str. 14; A. I. XIX (1903) str. 32; A. I. XX (1904) str. 22. Međutim su plaću kapetana cernida primali tek počev od 1761. (Furlanić, *Zbirka*, str. 12). Radi toga su između 1705. i 1761. valputi primali samo podavanja od seljaka.

⁴¹ Pripadnikom cernida smatrao se svaki muškarac između 18. i 36. godine života sposobnim proglašen – ukoliko njegova općina ili stalež nisu bili izuzeti od te obaveze.

⁴² Furlanić, *Zbirka*, str. 24, 31-33, 44-50, 58-62, 71-73. te 23.

je izgladivao sukobe i razmirice između kraških sela.⁴³ U slučajevima opasnosti prenošenja epidemija stoke on je organizirao sanitarni korдон na granici prema Austriji i brinuo se za njegovo pravilno funkcioniranje.⁴⁴

5. Valputska funkcija je trajala na rašporskom Krasu sve do propasti Mletačke republike i još neko vrijeme poslije toga. Posljednji rašporski valput Furlanić dobio je još za postojanja Mletačke republike počasni naslov pukovnika, »colonello« kao priznanje za vršenje službe.

Poslije dolaska Istre pod Austriju godine 1797. pukovnik-valput Furlanić bio je imenovan prisjednikom Privremenog suda prvog stepena u Buzetu, ali mu je i nadalje ostavljena kompetencija valputa. Sva podavanja rašporskih sela ulazila su otada u erarijalne prihode austrijske, a valputu je određena neka naknada u novcu.⁴⁵

⁴³ Između seljaka sela Humna i Roča došlo je do težeg sukoba 26. lipnja 1768. godine. Razlozi nisu poznati. Po nalogu rašporskog kapetana intervenirao je kapetan-valput. Vidi: Furlanić, Zbirka, str. 33-34.

⁴⁴ Vidi: o. c., str. 26-27. (1762), zatim str. 33-34. (god. 1766 i 1768)

Valputu Furlaniću povjeravani su i razni zadaci oko izrade i čuvanja katastrika istarskih šuma. Vidi: A. I. XVII (1901) str. 79, 217. i 239.

⁴⁵ Naredbom komesara Thurna od 11. VII. 1797. uključena su sva podavanja rašporskih sela u prihode austrijske komore. Istom naredbom bilo je određeno da će se tim podavanjima »pravljati uz uobičajenu asistenciju g. pukovnika krajine, del Contado«. Vidi: cit. naredbu među papirima rašporskog arhiva u HAR.

Pored plaće koju je valput primao najprije kao pripadnik rašporske čete lakih konjanika (do 1705. god.) i one koju je primao poslije 1761. godine kao kapetan kraških cernida (10 dukata), dakle, ustvari za svoje vojničke funkcije, primao je i razna podavanja u naturi od seljaka rašporskih sela.

Najstariji valputovi prihodi te vrste temelje se na propisima urbara iz XV st. Prema tim propisima primao je od Lanišća, Podgača i Račje Vasi po jedan spud prosa od svakog domaćinstva. Za čuvanje reda na sajmu u Lanišću na dan sv. Mihovila i Kocijana dobivao je valput i jedan od vojnika koji je s njime dolazio 2 ovce, a od svakog domaćinstva i po 2 hljeba kruha.

Pored toga, čini se da su se ustalila običajnim putem i neka druga podavanja. Tako su mu svi seljaci na Krasu davali sir od svega mlijeka onog dana što ga odahere sam valput. Za svaki sir valput je morao da daje po 4 solda. Od tog podavanja imao je valput oko 400 libara sira. Sličnu obaveznu imali su i svi zakupci pasišta na brdima ili strani pastiri. Od stoke koja se zapljenila zbog krivopaše dobivao je valput po 3 komad. U velikom tjednu davala je valputu svaka kuća na Krasu po 2 jaja.

Valput Bochina zabilježio je još neka druga valputova prava koja nisu potvrđena u Furlanićevoj Zbirci. Tako je Bochina zabilježio pravo valputa, da traži od rašporskog kapetana po 2 solda za svinje koje budu dovedene na pašu u šume na rašporskom Krasu. Rašporski je kapetan, naime, imao pravo da u tom slučaju dobije od svakog velikog prasca po 8 solda, a od svakog malog po 4 solda. Prema Bochini valputu je pripadao i sav gnoj od stoke dovedene na ispašu na Kras. Valputu je pripadala i zakupnina za gostionicu u Podrašporn, no, kako kaže sam Bochina, nitko je nije htio uzeti u zakup. Isto je tako valput imao pravo na prvi ples na sajmovima. On ga je mogao pokloniti ili prodati kome je htio. Sudeći po neslaganju između podataka o valputovim pravima kod Bochine i Furlanića vrlo je vjerojatno tokom vremena došlo do promjena. Neke valputove prihode spomenuli smo naprijed kod desetkovanja.

III. VALPUT NA TRŠČANSKOM KRASU

U polovici XIV stoljeća djeluje valput i u slovenskim selima tršćanske okoline kao funkcioner feudalne gospoštije tršćanskih biskupa. Ta je gospoštija obuhvatala već od polovice X stoljeća⁴⁶ ne samo grad Trst već i širu okolinu i zaleđe grada.⁴⁷ U duljem periodu vremena ona se proširivala darovanjima careva, kraljeva, patrijarha i dr. Pod nazivom »Vescovado« obuhvatali su biskupski posjedi područje koje danas spada pod sela Dolina, Krogle, Boljunc, Log, Sv. Josip, Boršt, Zatrežce, Gročana, Sv. Tomaž, Draga, Prešnica, Očizla, Črnikal, Crnotič, Prebeneg, Bazovica, Lipica, Opčina i dr.⁴⁸ Većina sela biskupske gospoštije bila je nastanjena Slovincima. Teško je reći kada su Slovenci osnovali ili naselili ta sela. Sigurno je to plod dulje kolonizacije koja je koncem XII i početkom XIII stoljeća već prilično napredovala, jer se slavenska imena pojavljuju u to vrijeme u većem broju već i u samom Trstu.⁴⁹

Podatke iz kojih se vidi da su valputi postojali i djelovali na području tršćanske okoline zabilježio je P. Kandler.⁵⁰ Prema njegovim navodima valputi su bili službenici tršćanskih biskupa na području njihove tršćanske gospoštije dok je ona bila još vrlo prostrana. To je bilo, svakako, još u vrijeme kada je sastavljana treća redakcija Tršćanskog statuta godine 1365, jer se u njemu govori o valputu kao biskupskom službeniku: »...Vi si parla del Valpoto officiale vescovile per la sua contea«⁵¹

I o funkciji valputa tršćanskih biskupa nalazimo jedini objavljeni podatak u Kandlerovim djelima. On je zabilježio da je valput vršio jurisdikciju nad stanovnicima sela tršćanskog teritorija koji je pripadao tršćanskom biskupu sve dok nije prešao pod kompetenciju

⁴⁶ Vidi ispravu kralja Lotara iz 948. godine. P. Kandler, *Codice diplomatico istriano* (dalje: CDI).

⁴⁷ Neki talijanski historičari smatraju da tršćanski biskupi nisu bili feudalni gospodari Trsta, već da su nad njim imali samo neka prava koja su im ustupili vladari. Vidi npr. A. Tamaro, *Storia di Trieste*, vol. I, str. 135. i sl.

⁴⁸ Vidi: P. Kandler, *Documenti per servire alla conoscenza delle condizioni legali del municipio ed emporio di Trieste*, Trst, 1848, str. 17. te H. Pirchegger, *Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer*, I/4, str. 519.

⁴⁹ Vidi ugovor Mlačana i Tršćana iz 1202. godine u CDI.

⁵⁰ U komentaru pisma Paškvala Ingaldea, koparskog kapetana Slavenu, od 14. IV 1512. Kandler ističe da je i Trst imao valputa u vrijeme kada je imao vrlo opsežno područje. Vidi: CDI.

⁵¹ Vidi: *Scritti inediti del Dottor Kandler, Indagini sulli Slavi, La Provincia dell'Istria*, XIII (1879), str. 160. Karakteristično je da je vijest o valputu stavljena pod naslov »Istraživanja o Slavicima«.

Da su tršćanski biskupi držali valpute na svojoj gospoštiji spominje P. Kandler i u svojoj Zbirci spisa »Il Conservatore« 1870, vol. III No. 452, sada u Naučnoj biblioteci u Puli.

tršćanskog magistrata.⁵² U toku XIII i XIV stoljeća tršćanska se općina sve više oslobađala biskupske ingerencije u gradske poslove pa je, konačno se osamostalivši, na razne načine oduzimala dijelove biskupske gospoštije i dodavala ih gradskom teritoriju. Vjerojatno je u to vrijeme prestalo djelovanje biskupskog valputa. Iz Kandlerove vijesti o valputovoj jurisdikcijskoj funkciji ne možemo dobiti jasniji pojam o tome o kakvoj se jurisdikciji u stvari radilo niti možemo na temelju tog podatka zaključiti da li je to bila i jedina funkcija valputa tršćanskih biskupa.

Potpuno pomanjkanje objavljenih izvora o tršćanskim valputima onemogućava istraživanje o karakteru tog funkcionera, o sadržaju njegova rada, razlozima i vremenu njegova uvođenja itd.⁵³ Izuzevši P. Kandlera, svi ostali talijanski historičari koji su dosada pisali o tršćanskoj povijesti tog doba kao da su izbjegavali spominjanju valputa. Međutim, i izneseni podaci neosporno dokazuju da se i u neposrednoj tršćanskoj okolini upotrebljavao valput kao funkcioner feudalne gospoštije u odnosima sa slovenskim seljacima koji su joj pripadali. Valput je u tom kraju djelovao sve dok nisu njegovu funkciju preuzeli organi tršćanske općine, koji su dovoljno poznavali prilike, kraj, običaje, a vjerojatno i jezik stanovnika slovenskih sela.

IV. TRAGOVI VALPUTA U KOPARŠTINI

1. Neke okolnosti, činjenice i podaci upućuju na to da je valput djelovao vrlo rano i na području koje je kasnije postalo dio Koparštine i da je ta služba sa, možda, nešto izmijenjenim sadržajem rada pod novim nazivom »kapetana Slavena« produžena sve do propasti Venecije.

Slovenska sela Rakitovec, Zazid, Podpeč, Loke, Črnikal, Gabrovica, Osp i Rozar – a možda i neka druga kojima mi danas ne znamo imena – nalazila su se nekada, prema P. Kandleru, u sastavu feudalnih posjeda tršćanskih biskupa.⁵⁴ Međutim, već u Koparskom statutu, kojega se postanak općenito stavlja u drugu polovicu XIII ili na početak XIV stoljeća, spominju se ta ista sela kao sastavni dio kopar-

⁵² »La Condizione del territorio era ben diversa da quelle dell'agro civico ... il territorio soggetto alla giurisdizione altrui, dapprima al Valpoto vescovile poi al Magistrato di Trieste«; Vidi: P. Kandler, Stato ed onore di Trieste, *Li confini del comune e del territorio*, Trst, 1862, str. 2.

⁵³ Možda su valpute uveli na svoje posjede tršćanski biskupi njemačkog porijekla. Poznato je da je u XI i u XII st. tršćanska biskupska stolica popunjavana pripadnicima njemačkih feudalnih porodica. Vidi: P. Kandler, *Indicazioni*, Trst, 1855, str. 120. i sl.

⁵⁴ Tako je tvrdio P. Kandler iako nije naveo izvore na temelju kojih je došao do tog zaključka. Njegovo je mišljenje prihvatilo i H. Pirchegger, *Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer*, I/4, str. 519.

skog područja. Dosada nije poznato na koji je način došlo do te promjene. Pretpostavljamo da su ta sela oduzeta tršćanskim biskupima, ili u toku rata što ga je Kopar vodio s Trstom a koji je svršen 1254. godine ili se to dogodilo u toku ratova što ih je vodila Venecija s akvilejskim patrijarhom sve do 1291. godine.⁵⁵ Razlog tih ratova bilo je pitanje posjeda istarskih gradova Milja, Kopra, Izole, Pirana, Buja i dr. U njima su sudjelovali i navedeni gradovi, naročito Kopar, predajući se i odmećući čas jednoj čas drugoj strani. U krajnjem rezultatu tog rvanja ostao je u rukama Venecije pored ostaloga i Kopar, a s njim i sela koja su nekada pripadala tršćanskim biskupima.

Nije nam poznato na koji je način tršćanski biskup kao feudalac upravljao tim selima. Međutim, pretpostavljamo da je to radio na isti način kao i u ostalim selima koja su pripadala feudalnoj gospodštiji tršćanskih biskupa. Već smo pokazali da je tamo upotrebljavan u upravi i valput. Radi toga držimo da je i u selima koja su iz te gospodštije prešla u posjed Kopra također upotrebljavan valput.

Venecija je ta sela »de facto« izuzela ispod vlasti koparske komune i njima upravljala neposredno preko svojih organa. Zato se seljaci tih sela u odnosu na »Prejasnu« nazivaju »sui rustici« kao što su se kasnije, poslije 1402. god. rašporski seljaci nazivali »Villici communis Venetiarum«.⁵⁶ Odnosi koji su ranije postojali između seljaka i uprave feudalne gospodštije tršćanskih biskupa, a zatim između seljaka i koparske komune, ostali su u stvari nepromijenjeni samo što je na mjesto ove posljednje stupio u ime Venecije koparski podest uz pomoć kapetana Slavena. Takvo mišljenje potvrđuje činjenica da je mletački senat godine 1388. zabranio upravo kapetanu Slavenu Koparštine da od »seljaka četrnaest državnih sela«, »villani delle 14 ville dello stato«, traži bilo kakve usluge lično za sebe ili za svoje.⁵⁷ Zaključujući »a contrario« kapetan Slavena je imao pravo zahtijevati od seljaka tih sela izvršavanje nekih usluga u korist onoga tko je to zabranjivao tj. kapetana. Takva funkcija kapetana Slavena dovodi nas bliže zaključku da su ta »državna sela« bila zapravo ona koja su u XIII stoljeću oteta tršćanskom biskupu i da je kapetan Slavena u stvari morao biti nasljednik valputa koji je nekada djelovao u tim selima dok su još bila u sastavu feudalnog posjeda tršćanskih biskupa. Uočljiva je, međutim, velika promjena u njegovu nazivu.

U nazivu »kapetan Slavena«, »Capitaneus Sclavorum« i sl. vidljivo se ističe vojnička funkcija iza koje kao da su se izgubile ostale valpu-

⁵⁵ C. de Franceschi, L'Istria, Poreč, 1879, str. 127. i sl.

⁵⁶ Statuta Justinopolis itd., Venetiis, 1668, str. 115; A. Pogatschnig, Il codice parentino dello statuto di Capodistria, A. I. XXVII (1911) str. 264, toč. 65. i fragmenti Rašporskog urbara u H. A. R.

Ta su sela »de jure« u koparskom statutu (cap. XXVII i XXVIII) ostala »villae communis Iustinopolis« ili kratko »villae communis«, no njima nije upravljala koparska komuna, već Venecija preko svog podesta u Kopru. Do toga je došlo poslije pobune Koprana 1348, kada je Kopar gotovo sasvim izgubio svoju autonomiju. Kasnije su postepeno vraćana koparskoj komuni njena prava.

⁵⁷ Senato Misti, A. I. V, (1889), str. 268, (30. VII 1388).

tove funkcije. Do takve je promjene moglo doći samo u vrijeme kada je vojnička funkcija zasjenila ostali sadržaj valputova rada. To se vjerojatno dogodilo u vrijeme dugotrajnih ratova koji su se vodili gotovo kroz cijelu drugu polovinu XIII stoljeća. Njima je poprište bilo često upravo na području gdje su se nalazila Slovencima naseljena sela Koparštine. U takvim uslovima ne smatramo neobičnim što je valput feudalne gospoštije preuzeo komandu nad jedinicom formiranom od seljaka ne samo iz onih sela u kojima je vršio valputsku funkciju već i iz ostalih slovenskih sela Koparštine. Zbog važnosti ovog sadržaja rada dobio je valput nov naziv »kapetan Slavena«. Po svršetku ratova vjerojatno su opet prevagnuli u njegovu radu valputski zadaci, ali mu je novi naziv ostao i nadalje. Tomu je pridonosilo i to što je i za vrijeme mira produženo stanje pripravnosti njegove jedinice i što je njemu produženo isplaćivanje vojničke plaće. Dok je, naime, ranije valput primao plaću od feudalne gospoštije, prešavši pod Veneciju, vjerojatno za trajanja rata i s obzirom na njegovu vojničku ulogu, stavljen je na platni spisak mletačkih vojnika plaćenika. Kao valput ne bi inače mogao primati plaću od Venecije, jer ona nije imala takvog funkcionera ni u upravnoj ni u vojnoj službi.

Kapetane Slavena birao je mletački podest u Koprnu kao svoje pomoćne funkcionere sve do 1670. godine, a tek od te godine koparska komuna pošto joj je Venecija ustupila to pravo. Do tog vremena ni Koparski statut ne sadržava nikakve odredbe o funkciji i biranju kapetana Slavena. To je posljedica činjenice što je Venecija zadržala navedena sela oduzeta tršćanskoj feudalnoj biskupskoj gospoštiji kao svoj kameralni posjed. Venecija je imenovala kapetane Slavena istim pravom i načinom kao što je ranije uprava biskupske gospoštije imenovala valpute.

2. Gledajući na taj način na pojavu kapetana Slavena u Koparštini, čini nam se razumljivim što ga se smatra, u času kada se prvi puta pojavljuje u izvorima u jednom zaključku mletačkog senata iz 1349. godine, starom ustanovom, službom koja imade uobičajene prihode i mjestom koje se redovito popunjuje domaćim Kopranima. Razloge za ovo posljednje nalazimo u tome što je za vršenje funkcije kapetana Slavena, jednako kao npr. valputske na rašporskom Krasu, bilo potrebno poznavanje kraja, ljudi, običaja i slavnoskog jezika. Konačno je upravo postojanje tih slovenskih specifičnosti izazvalo potrebu izdvajanja jednog posebnog funkcionera za Slovence Koparštine. Te posebne kvalifikacije slavnoskih kapetana često su isticane u pismima i izvještajima kasnijih koparskih podesta mletačkom senatu.⁶⁸

Imenovanje domaćih Koprana na dužnost kapetana Slavena bilo je za Mlečane nužda dok je Kopranima izgledalo kao neko njihovo

⁶⁸ Tako je u izvještaju što ga je podnio koparski kapetan i podest Franjo Moro mletačkom senatu 22. srpnja 1559. godine istaknuto da je kapetan Slavena vješt običajima i jeziku seljaka Koparštine »jer gotovo svi govore slavnoski i ne razumiju bogzna kako drugi jezik«. Vidi: A. L., vol. VI (1890), str. 73.

skog područja. Dosada nije poznato na koji je način došlo do te promjene. Pretpostavljamo da su ta sela oduzeta tršćanskim biskupima, ili u toku rata što ga je Kopar vodio s Trstom a koji je svršen 1254. godine ili se to dogodilo u toku ratova što ih je vodila Venecija s akvilejskim patrijarhom sve do 1291. godine.⁵⁵ Razlog tih ratova bilo je pitanje posjeda istarskih gradova Milja, Kopra, Izole, Pirana, Buja i dr. U njima su sudjelovali i navedeni gradovi, naročito Kopar, predajući se i odmećući čas jednoj čas drugoj strani. U krajnjem rezultatu tog rvanja ostao je u rukama Venecije pored ostaloga i Kopar, a s njim i sela koja su nekada pripadala tršćanskim biskupima.

Nije nam poznato na koji je način tršćanski biskup kao feudalac upravljao tim selima. Međutim, pretpostavljamo da je to radio na isti način kao i u ostalim selima koja su pripadala feudalnoj gospodštiji tršćanskih biskupa. Već smo pokazali da je tamo upotrebljavan u upravi i valput. Radi toga držimo da je i u selima koja su iz te gospodštije prešla u posjed Kopra također upotrebljavan valput.

Venecija je ta sela »de facto« izuzela ispod vlasti koparske komune i njima upravljala neposredno preko svojih organa. Zato se seljaci tih sela u odnosu na »Prejasnu« nazivaju »sui rustici« kao što su se kasnije, poslije 1402. god. rašporski seljaci nazivali »Villici communis Venetiarum«.⁵⁶ Odnosi koji su ranije postojali između seljaka i uprave feudalne gospodštije tršćanskih biskupa, a zatim između seljaka i koparske komune, ostali su u stvari nepromijenjeni samo što je na mjesto ove posljednje stupio u ime Venecije koparski podest uz pomoć kapetana Slavena. Takvo mišljenje potvrđuje činjenica da je mletački senat godine 1388. zabranio upravo kapetanu Slavenu Koparštine da od »seljaka četrnaest državnih sela«, »villani delle 14 ville dello stato«, traži bilo kakve usluge lično za sebe ili za svoje.⁵⁷ Zaključujući »a contrario« kapetan Slavenu je imao pravo zahtijevati od seljaka tih sela izvršavanje nekih usluga u korist onoga tko je to zabranjivao tj. Venecije. Takva funkcija kapetana Slavenu dovođi nas bliže zaključku da su ta »državna sela« bila zapravo ona koja su u XIII stoljeću oteta tršćanskom biskupu i da je kapetan Slavenu u stvari morao biti nasljednik valputa koji je nekada djelovao u tim selima dok su još bila u sastavu feudalnog posjeda tršćanskih biskupa. Uočljiva je, međutim, velika promjena u njegovu nazivu.

U nazivu »kapetan Slavenu«, »Capitaneus Sclavorum« i sl. vidljivo se ističe vojnička funkcija iza koje kao da su se izgubile ostale valpu-

⁵⁵ C. de Franceschi, L'Istria, Poreč, 1879, str. 127. i sl.

⁵⁶ Statuta Justinopolis itd., Venetiis, 1668, str. 115; A. Pogatschnig, Il codice parentino dello statuto di Capodistria, A. I. XXVII (1911) str. 264, toč. 65. i fragmenti Rašporskog urbara u H. A. R.

Ta su sela »de jure« u koparskom statutu (cap. XXVII i XXVIII) ostala »villae communis Justinopolis« ili kratko »villae communis«, no njima nije upravljala koparska komuna, već Venecija preko svog podesta u Kopru. Do toga je došlo poslije pobune Koprana 1348, kada je Kopar gotovo sasvim izgubio svoju autonomiju. Kasnije su postepeno vraćana koparskoj komuni njena prava.

⁵⁷ Senato Misti, A. I. V, (1889), str. 268, (30. VII 1388).

tove funkcije. Do takve je promjene moglo doći samo u vrijeme kada je vojnička funkcija zasjenila ostali sadržaj valputova rada. To se vjerojatno dogodilo u vrijeme dugotrajnih ratova koji su se vodili gotovo kroz cijelu drugu polovinu XIII stoljeća. Njima je poprište bilo često upravo na području gdje su se nalazila Slovencima naseljena sela Koparštine. U takvim uslovima ne smatramo neobičnim što je valput feudalne gospoštije preuzeo komandu nad jedinicom formiranom od seljaka ne samo iz onih sela u kojima je vršio valputsku funkciju već i iz ostalih slovenskih sela Koparštine. Zbog važnosti ovog sadržaja rada dobio je valput nov naziv »kapetan Slavena«. Po svršetku ratova vjerojatno su opet prevagnuli u njegovu radu valputski zadaci, ali mu je novi naziv ostao i nadalje. Tomu je pridonosilo i to što je i za vrijeme mira produženo stanje pripravnosti njegove jedinice i što je njemu produženo isplaćivanje vojničke plaće. Dok je, naime, ranije valput primao plaću od feudalne gospoštije, prešavši pod Veneciju, vjerojatno za trajanja rata i s obzirom na njegovu vojničku ulogu, stavljen je na platni spisak mletačkih vojnika plaćenika. Kao valput ne bi inače mogao primati plaću od Venecije, jer ona nije imala takvog funkcionera ni u upravnoj ni u vojnoj službi.

Kapetane Slavena birao je mletački podest u Kopru kao svoje pomoćne funkcionere sve do 1670. godine, a tek od te godine koparska komuna pošto joj je Venecija ustupila to pravo. Do tog vremena ni Koparski statut ne sadržava nikakve odredbe o funkciji i biranju kapetana Slavena. To je posljedica činjenice što je Venecija zadržala navedena sela oduzeta tršćanskoj feudalnoj biskupskoj gospoštiji kao svoj kameralni posjed. Venecija je imenovala kapetane Slavena istim pravom i načinom kao što je ranije uprava biskupske gospoštije imenovala valpute.

2. Gledajući na taj način na pojavu kapetana Slavena u Koparštini, čini nam se razumljivim što ga se smatra, u času kada se prvi puta pojavljuje u izvorima u jednom zaključku mletačkog senata iz 1349. godine, starom ustanovom, službom koja ima običajene prihode i mjestom koje se redovito popunjuje domaćim Kopranima. Razloge za ovo posljednje nalazimo u tome što je za vršenje funkcije kapetana Slavena, jednako kao npr. valputske na rašporskom Krasu, bilo potrebno poznavanje kraja, ljudi, običaja i slavenskog jezika. Konačno je upravo postojanje tih slovenskih specifičnosti izazvalo potrebu izdvajanja jednog posebnog funkcionera za Slovence Koparštine. Te posebne kvalifikacije slavenskih kapetana često su isticane u pismima i izvještajima kasnijih koparskih podesta mletačkom senatu.⁶⁸

Imenovanje domaćih Koprana na dužnost kapetana Slavena bilo je za Mlečane nužda dok je Kopranima izgledalo kao neko njihovo

⁶⁸ Tako je u izvještaju što ga je podnio koparski kapetan i podest Franjo Moro mletačkom senatu 22. srpnja 1559. godine istaknuto da je kapetan Slavena vješt običajima i jeziku seljaka Koparštine »jer gotovo svi govore slavenski i ne razumiju bogzna kako drugi jezik«. Vidi: A. L., vol. VI (1890), str. 73.

pravo. Radi toga, ukoliko je Venecija odstupala od primjene tog principa sigurno je imala razloga za takav postupak. Tako je imenovanje Guilielminusa Rossa, Mlečanina, za kapetana Slavena godine 1349. bilo izvršeno sigurno kao neka vrst reperkusije za bunu Koprana u 1348. godini.⁵⁹ Već je 6. veljače 1355. godine potvrđen izbor nekog Rayneriusa za kapetana Slavena, a taj je opet »habitor Justinopolis«.⁶⁰ Sačuvani podaci u izvorima, naročito oni iz kojih se vide imena slavenskih kapetana, pokazuju da se to načelo uglavnom poštovalo i prije 1670. godine.⁶¹ Te je godine koparsko vijeće nakon velikih nastojanja kod mletačkih vlasti uspjelo da na sebe prenese pravo biranja slavenskih kapetana između svojih članova. Želja članova koparskog vijeća da postignu to pravo bila je tolika da su se radi toga obvezali Veneciji na izvršavanje nekih podavanja u naravi. Od toga vremena (1670) dalje sve do političkih promjena krajem XVIII stoljeća bio je kapetan Slavena funkcioner koparske komune.

3. Najranije vijesti koje spominju djelokrug rada kapetana Slavena govore o njegovoj dužnosti »regulare omnes rusticos villarum Justi-

⁵⁹ Vidi: Istrski zgodovinski zbornik I, 1953, str. 191.

⁶⁰ Senato Misti, A. I., vol. IV, (1888), str. 101; 6. veljače 1354. M. V.

Iz toga se vidi da je Venecija vrlo brzo odustala od držanja kapetana Slavena koji nije bio domaći Koprani.

Držimo da nije sasvim točna postavka Sergija Vilfana (vidi: Koprski Glavar Slovanov v austrijsko-beneški vojni 1508-1516, Kronika, II, 1954, zv. I, str. 24) da su Mlečani poslije pobune Koprana 1348. godine željeli da vojni zapovjednici, pa tako i kapetan Slavena, budu isključivo Mlečani. Da je doista bilo tako sumnjamo da bi tako brzo, svega nakon nekoliko godina, odustali od svoje namjere.

Naše je mišljenje da je vojnička funkcija kapetana Slavena dolazila do izražaja samo ili bar uglavnom u slučajevima ratovanja, a da je inače njegov sadržaj rađa ostao uglavnom valputske naravi. Za ovu vrst rada bilo je još potrebnije da kapetan Slavena bude demaći čovjek koji pozna kraj, Slovence i njihove običaje i koji razumije slovenski jezik.

⁶¹ Tako npr. koparski podest Ivan Franjo Sagredo ističe u izvještaju mletačkom Senatu od 14. II 1598, da koparski podest bira kapetana Slavena između koparskih plemića i da je to njihov privilegij; vidi: A. I., vol. VII, (1801), str. 107.

U zaključku koparskog vijeća od 30. XII 1669. (vidi dodatak u Statuta Iustinopolis metropolis Istriae, Venetiis, MDCLXVIII) istaknuto je: »L'Ufficio di Capitano de Schiavi, cioè Procurator della Contadinanza di questo territorio è stato sempre ... posseduto, et essercitato da uno de Cittadini di questo Consiglio ...».

Od kapetana Slavena koji su nam poznati iz izvora Mlečani su samo Guilielminus Rosso (1349), Marino Longo (1354) i, možda, Zentilin Tarello (1383). Koprani su: već spomenuti Raynerius (1355), Henricus de Petrozna (oko 1400), Nicolo Petrozna (spomenut 1433 i 1446), Andrea de Tarsia (kojemu je potvrđen izbor 21. IV 1451), Ivan Ingaldeo (koji se spominje 1466, 1470, 1478 i 1485), Paskval Ingaldeo (koji se spominje 1518 a njegova smrt 1525), Santo Gavardo (spomenut 1525, 1545 i 1550), Antun Sereni (spomenut 1570 i 1579), Zuane Manzuol ili Manzoli (spomenut 1585 i 1588), Jakov Bruti (izabran 1593, spomenut 1598 i 1617), Ivan Franjo Gavardo (izabran 1618). Ostali kapetani Slavena poslije 1670. bili su prema navedenom prenosu ovlasti izbora na koparsko vijeće isključivo Koprani.

nopolis«. ⁶² Iz tako kratke formulacije nemoguće je točnije utvrditi u čemu se sastojala ta dužnost upravljanja seljacima slovenskih sela. Izraz »regulare« je u svakom slučaju dopuštao kapetanu Slavenu mnogo više nego samo vojničko zapovijedanje. Godine 1388. mletačke je senat, vjerojatno nakon pritužbi koparskih Slovenaca, ograničio tu funkciju »regulare« i zabranio kapetanu Slavenu da od seljaka traži »servizi per se e per suoi«. ⁶³ Već smo ranije istakli u vezi s tom zabranom da je ona u stvari istovremeno značila da je kapetan Slavenu vršeci svoju funkciju imao pravo da traži od koparskih seljaka vršenje nekih radova koji su išli u korist Venecije uopće ili mletačke uprave u Koparštini. U čemu su se sastojali ti radovi, da li su možda bili popravci cesta ili utvrda nemoguće je reći bez oslonca u izvorima.

Na temelju podataka koje je nesumnjivo crpio iz koparskog arhiva, danas nama nedostupnog, Petar Kandler je zaključivao da je kapetan Slavenu bio sudac u sporovima između sela i sudac za manje prestupe koji nisu kriminal, da je bio »prirodni« zaštitnik seljaka i zapovjednik jedinice sastavljene od naoružanih seljaka slovenskih sela. ⁶⁴ T. Luciani je oslanjajući se na podatke u jednom rukopisu Prospera Petronia, koparskog pisca iz kraja XVII stoljeća, prikazao koparske komunske funkcionere, pa je među njima spomenuo i kapetana Slavenu: »Un capitano detto degli Schiavi, il quale giudica sopra le differenze vertenti tra i Villici del Territorio e rilascia mandati penali ...«. ⁶⁵

Te vijesti Kandlera i Lucianija, mada ne poznajemo tačnije same izvore na kojima se zasnivaju, sigurno su vjerodostojne. One pokazuju da je kapetan Slavenu u Koparštini imao pored drugih zadataka koje je vršio i određene sudske kompetencije. To je bilo u prvom redu pravo suđenja za izgrede, a zatim, i pravo rješavanja sporova između pojedinih sela u Koparštini. Ti su sporovi po svome sadržaju mogli biti vrlo različiti, ali među njima su, sigurno, najtipičniji bili sporovi oko međa uopće, a oko međa općinskih zemljišta, pašnjaka i šuma napose. Zadatak koparskog kapetana Slavenu da rješava takve sporove vrlo je sličan onome što ga je imao valput na tršćanskom i, naročito, na rašporskom Krasu.

Tačnost našeg mišljenja potvrđuje naročito vijest da je 29. lipnja 1679. god. kapetan Slavenu »ser Elio Belgramoni« riješio spor nazvan

⁶² O funkciji kapetana Slavenu postojala je neka odluka, možda terminacija koparskog podesta i kapetana koja je služila kao normativ u kancelariji koparske općine. Tu je odluku koparski podest A. Zorzi unio u popis isprava u dodatku rukopisa Koparskog statuta, ali nam njen sadržaj nije poznat. Vidi: A. Pogatschnig, Il codice parentino dello statuto di Capodistria, A. I., vol. XXVII (1912), str. 270, toč. 13, kao i original u HAR.

⁶³ Senato misti, A. I., vol. V, (1889), str. 268.

⁶⁴ Vidi C. D. L. komentar uz pismo od 14. travnja 1512. god. i P. Kandler, Il comune slavo nell'Istria Superiore, Istria, VI, (1851) str. 25.

⁶⁵ Rukopis P. Petronia nosio je naslov »Memorie sacre e profane dell'Istria e sua Metropoli«. Vidi: T. Luciani, Notizie e documenti per la conoscenza delle cose istriane, La Provincia dell'Istria, XI, (1877), str. 190.

»pašnjaci« koji je nastao među općinarima sela Hrastovlje i Dol.⁶⁶ Donosći tu vijest A. Marsich još u jednom pogledu približava kapetana Slavena Koparštine ostalim valputima u Istri. On ga naime naziva pored »Capitano Selavorum« i nazivom »Valpoto«. Tu vijest crpio je A. Marsich iz jednog neobjavljenog dokumenta Istarskog diplomatskog kodeksa koji se čuva u općinskom arhivu u Trstu. Budući da Marsich upotrebljava naziv »Valpoto« alternativno za naziv kapetana Slavena, to smatram da je to alterniranje prenio iz same isprave iz 1679. godine i da ga je upravo zato stavio među navodne znakove.

Ne možemo sa sigurnošću ustvrditi da su se nadležnost kapetana Slavena da rješava sporove oko međa i uopće njegovo sudjelovanje u sudovanju protezali samo na onih 14 državnih sela koja su nekada spadala pod feudalnu gospodstvu tršćanske biskupije. Nije, naime isključeno da je kasnije u toku vremena kapetan Slavena preuzeo tu kompetenciju i za sva ostala sela nastanjena Slovencima u Koparštini.

Po svemu se čini da je kapetan Slavena imao također neke službene dužnosti u pogledu nadzora i brige nad izvršavanjem obaveza seljaka slovenskih sela Koparštine. U koparskom arhivu čuvala se do najnovijeg vremena jedna knjiga koja je pripadala kapetanima Slavena od 1603–1724, a sadržavala je popisane obaveze, »oblighi«, seljaka koparskih sela.⁶⁷ Nažalost, knjiga nam danas nije dostupna, pa možemo o njenu sadržaju samo nagađati prema njenu naslovu. O kakvim je »obavezama« seljaka trebao voditi brigu kapetan Slavena? Pojam »obaveze« je vrlo opširan, ali u konkretnom slučaju odnoseći se na seljake, mogao je obuhvatiti neke opće podaničke obaveze tadašnjih mljetačkih pripadnika tog staleža, kao što su bile obaveze služenja na kakovama i u cernidama ili pak specifične obaveze istarskih seljaka kakva je bila »carratada«. Čini nam se potpuno razumljivim da je kapetan Slavena vodio brigu o izvršavanju navedenih obaveza seljaka slovenskih sela Koparštine. Međutim, pod pojmom obaveze mogle su se pored toga podrazumijevati i dužnosti seljaka koje su proisticale iz njihova odnosa uživalaca i obrađivača zemlje koja nije bila njihovo vlasništvo prema vlasnicima zemlje.

U pogledu ekonomske obvezanosti slovenska sela Koparštine bila su podijeljena na dva dijela. Od ukupnog broja sela koji u raznim izvorima varira između broja 44 i 40 pripadalo je »de jure« koparskoj komuni, a »de facto« je njima gospodarila Venecija, 14 sela, kasnije 13, dok su ostala bila u rukama privatnih posjednika Koprana.⁶⁸

⁶⁶ A. Marsich, *Nucva serie di Effemeridi Giustinopolitane, La Provincia dell'Istria*. XI (1877), str. 89.

⁶⁷ Vidi: F. Mayer, *L'archivio antico del Municipio di Capodistria, Pagine istriane*, V (1907), str. 144, red. br. 1174. Knjiga je nosila naslov »Libro de Capitani de Schiavi di Capodistria 1603–1724«. ... vi si contengono gli obblighi delle ville.

⁶⁸ Koparski statut pravi razliku između sela koja pripadaju koparskoj općini, »villae communis Iustinopolis«, i onih koje pripadaju privatnicima, »divisia«. Izvještaji koparskih podesta smatraju sela koparske općine vlasništvom Signorije. Na isti način

Odnos između vlasnika zemlje i seljaka obrađivača bio je neka vrsta kolonatskog odnosa.⁶⁹ Tako je bilo u selima koja su pripadala privatnicima (»divisi« kako ih naziva Koparski statut), a slično i u državnim selima, »villae communis«, koja su davana u zakup privatnicima pod određenim uslovima. Međutim, sigurno su podavanja seljaka iz »državnih sela« kad nisu bila u zakupu, a inače zakupnine, išla u korist Venecije preko erarske kase u Kopru, dok su podavanja iz ostalih sela pripadala koparskim privatnim posjednicima. Već smo ranije istakli da se kapetan Slavnica brinuo za to da seljaci iz 14 »državnih sela« izvršavaju neke usluge. Vrlo je vjerojatno da se on uz seoske župane brinuo i za redovno priticanje prihoda u erarsku kasu od podavanja iz tih istih »državnih sela«.

Iz podataka u izvorima možemo zaključiti da su najvažnija podavanja navedenih 14 »državnih sela« bila: u naturi podavanje zobi i sijena koje se, čini se, kasnije nazivalo »podestaria« te podavanje u gotovu novcu tzv. »preghi«.⁷⁰ Da li su i seljaci onih sela kojih je zemljište pripadalo privatnicima bili obvezani na neka podavanja erarijalnoj kasi u Kopru ili tamošnjem mletačkom podestu u obliku regalija, nije moguće sa sigurnošću utvrditi radi nedostatka koparskog arhiva i radi neodređenosti vijesti u ostalim objavljenim izvorima koji se odnose na Kopar.⁷¹

postupaju i zaključci mletačkog senata koji ih u nekim slučajevima oslobađaju od plaćanja nekih podavanja (vidi i primjedbu 54).

Vidi: Statuta Justinopolis Metropolitani Istriae, itd., Venetiis, 1668, cap. XXVII i XXVIII; izvještaj koparskog podesta V. Morosinija od 7. VII 1593, A. I., VI (1890), str. 440.

⁶⁹ Vidi: Branko Marušić, Iz povijesti kolonata u Istri i Slovenskom Primorju, Jadranski Zbornik, II (1957), str. 244. i sl.

⁷⁰ Prema razbacanim vijestima u mletačkim izvorima glavne obaveze podavanja »državnih« sela bile su: a) podavanje zobi koje je iznosilo ukupno 175 stara, a plaćalo ga je svako domaćinstvo – možda u obliku desetine. Desetina je bila osnovni oblik podavanja u naturi i kod ostalih, »nedržavnih« sela, ali se plaćala samo od zobi. Vidi: Senato Misti, 30. VII 1388, A. I., V (1888), str. 268; b) podavanje sijena, vjerojatno jednih kola po domaćinstvu Vidi: Senato Mare, 16. XI 1548, A. I., IX (1893), str. 148; c) podavanje u gotovu novcu zvano »preghi«, »prieghi«, »datio degli preghe« i sl. Ono je variralo u ukupnoj godišnjoj visini od 150 dukata (1583), 900 libara (1584), 992 libre (1548) i sl. Vidi: A. I., VI (1890), str. 62, 400. i 407, zatim A. I., IX (1893) str. 95–96. Takvo je podavanje postojalo i na rašporskom Krasu pod nazivom »pro prego« i potjecalo je još iz vremena dok je taj kraj bio pod feudalnim gospodstvom Goričkih. Ta vrst podavanja u 14 državnih sela upućuje na njihovo ranije pripadanje feudalnoj gospodstvu.

Pod nazivom »podestaria« koji se pojavljuje u XVIII st. vjerojatno su se podrazumijevala gore spomenuta podavanja u naturi.

Seljaci su teško podnosili teret tih podavanja pa je Venecija bila prisiljena da nekoliko puta oprašta njihova plaćanja od 13 državnih sela. Vidi: Senato Mare, 25. V 1701, 31. VIII 1713, 2. X 1721, A. I., XVI (1900), 241, 275, 290. te Senato Mare 20. II 1783, A. I., XVII (1901), str. 264.

⁷¹ Vidi: F. Mayer, o. c., str. 275. red. br. 87; izvještaji koparskih podesta od 14. II 1598, A. I., VII (1891), str. 107. i sl. te od 7. VII 1593, A. I., VI (1890), str. 440. te Senato Misti, 7. II 1397. M. V., A. I., V (1889), str. 291.

Već smo ranije istakli svoje mišljenje da je uslijed dugotrajnih ratova u drugoj polovici XIII stoljeća došlo do organiziranja vojne jedinice sastavljene od slovenskih seljaka svih sela kojima je zapovijedao bivši valput koji je vjerojatno otada dobio naziv kapetana Slavena. Po svršetku ratovanja trajalo je još neko vrijeme stanje pripravnosti, ali nakon duljeg trajanja mira kapetan Slavena vraćao se vršenju svojih redovitih dužnosti bivšeg valputa. Jasno je da su uslijed toga bile zanemarivane vojničke funkcije kapetana Slavena, a seljaci vojnici sve manje uvježbavani. Zbog toga je posve razumljiva neuvježbanost njegove jedinice kada dolazi do njene ponovne upotrebe nakon duljeg perioda mira.⁷²

Dosada iznijeti podaci o djelokrugu rada kapetana Slavena pokazuju da je njegova funkcija ukoliko se odnosila na vojničke zadatke bila sporednog značaja za vrijeme mira. Ona je postajala važnijom samo u slučaju kada se vodio neki rat u blizini Kopra. Kada je u XVI stoljeću došlo do opće organizacije cernida u Istri, tražili su koparski podesti da se jedinica koja se je sastojala od ljudi sa teritorija Kopra povjeri kapetanu Slavenu, jer on zna slavenski, jer na tom području stanuju sami Slaveni i jer je on tu funkciju vršio već ranije.⁷³ To je bilo usvojeno, pa su se neki kapetani Slavena istakli načinom rukovođenja svoje jedinice.⁷⁴ To su, međutim, bili izuzeci do kojih je dolazilo samo za vrijeme ratova. Prema podacima izvora kapetan Slavena već godine 1592. ne vrši vježbanje cernida sastavljenih od slovenskih seljaka Koparštine.⁷⁵ Prema tome se čini da je on ostao samo nominalno zapovjednik jedinice seljačke vojske Koparštine. Do toga je dolazilo i silom prilika, radi smirivanja graničnih odnosa prema Austriji. Možda mu je poslije toga ostala od vojničkih zadataka još samo briga o pravilnom raspoređivanju seljaka iz slovenskih sela u cernide, određivanje straža sastavljenih od pripadnika tih cernida u granične kaštele i određivanje obveznika za veslanje na galijama.⁷⁶ Takav razvitak vojničke kompetencije kapetana Slavena potvrđuje naše ranije izlaganje da je on za vrijeme mira imao drugi sadržaj rada.

4. Otkad se spominje u mletačkim izvorima kapetan Slavena je primao vojničku plaću.⁷⁷ Držimo da se, što se tiče njegove vojničke

⁷² S. Vilfan, o. c., str. 26.

⁷³ Izvještaji koparskih podesta V. Morosinija od 13. X 1560, A. I., VI (1890), str. 72. i sl. i Z. A. Bona od 5. XI 1589, A. I., VI (1890), str. 425.

⁷⁴ Takav je npr. bio A. Sereni. Vidi: Senato Mare 18. V 1570, A. I., IX (1893), str. 369, te 26. II 1573, A. I., XI (1895), str. 125, zatim izvještaj V. Morosinija od 1579, A. I., VI (1890), str. 81.

⁷⁵ Izvještaj koparskog podesta A. Soranza od 15. V 1592, A. I., VI (1890), str. 433.

⁷⁶ Vidi: T. Luciani, Notizie e documenti per la conoscenza delle cose istriane, Provincia, VII (1873), str. 1363.

⁷⁷ Prema zaključku mletačkog senata od 31. III 1349. njegova je plaća odgovarala prihodu »duarum postarum«, a to je značilo plaći dvaju konjanika plaćenika. (Vidi o značenju »posta«: Rezasco, Dizionario del linguaggio italiano storico ed

plaće, dogodilo ono isto što se kasnije ponovilo kod valputa na Rašporštini. Valput, funkcioner feudalnih gospoštija, nije mogao biti preuzet u uobičajenu mletačku upravnu organizaciju. Kao vojnički funkcioner, ali ne pod nazivom »kapetana Slavena«, već naprosto pod ličnim imenom ubačen je u vojničke platne spiskove sa plaćom dvaju konjanika plaćenika. Zato ga godine 1665. nisu mogli pronaći »Providuri nad novcem« ni u kakvim popisima službenika, »mai e stato descritto nei Cattastici«. ⁷⁶ Kapetan Slavena je nastavio primati vojničku plaću i kasnije kada, vjerojatno, nije imao gotovo nikakve vojničke zadatke zbog toga, jer ga se za nevojničke funkcije nije moglo plaćati iz erarijalne blagajne. ⁷⁹

Pored vojničke plaće kapetan Slavena je sigurno primao i neka podavanja od seljaka Koparštine, a naročito iz onih 14 »državnih« sela. U protivnom bilo bi nerazumljivo kako je moglo koparsko vijeće godine 1713. odrediti da se plaća kapetana Slavena kroz nekoliko narednih godina upotrebljava za izgradnju koparske katedrale, a da mu se istovremeno ostavlja dužnost da seljacima priređuje ručak koga je inače običavao priređivati svake godine. ⁸⁰ U svakom slučaju prihodi kapetana Slavena morali su za koparske prilike biti značajni, kad su Koprani god. 1669. tako živo nastojali da dobiju za svoje vijeće pravo biranja kapetana Slavena i da istovremeno skrate njegovu službu od doživotne na jednogodišnju kako bi svi koparski građani plemići došli do koristi koje je pružala ta služba.

Ne raspoložemo podacima u izvorima iz kojih bismo mogli zaključiti da je kapetan Slavena obavljao i druge neke zadatke osim navedenih. ⁸¹

amministrativo, Firenze, 1881, str. 837. Pojam »posta« javlja se često u mletačkim izvorima za Istru sa značenjem plaćeničkog mjesta konjanika u mletačkoj vojsci. Vidi npr. zaključak senata od 6. XI 1348, u Cesca, La solevazione di Capodistria nel 1348, Verona, 1882, str. 109).

Visina vojničke plaće kapetana Slavena varirala je pored ostalog i radi raznih obaveza koje su mu zadavane, kao npr. da drži dva ili tri konja. Godine 1354. iznosila je njegova plaća 12 libara mjesečno uz obavezu da drži dva konja (A. Marsich, Effemeridi istriane, Kopar, 1879, str. 81). Godine 1384. imao je plaću od 24 libre mjesečno uz istu obavezu držanja dvaju konja (Senato Misti, 3. III 1384. A. I., V 1889, str. 78). Treba znati da je otprilike u to vrijeme plaća jednog meštra stolara ili zidara iznosila 35 libara (A. I., VI, 1890, str. 17). Godine 1598. imao je kapetan plaću od 156 dukata godišnje, ali ne znamo što je sve trebao da iz tog novca plaća i uzdržava (A. I., VII, 1891, str. 107). Kapetanu Slavena A. Sereniju povišena je plaća na 200 dukata godišnje vjerojatno zbog njegovih vojničkih zasluga (A. I., XI 1895, str. 42).

⁷⁶ T. Luciani, Notizie e documenti per la conoscenza delle cose istriane, Provincia, VII (1873), str. 1363.

⁷⁷ »Magistrato dei Provveditori sopra i denaria u Veneciji opravdavao je 1665. godine plaćanje kapetana Slavena vojničkim zadacima koje je, tobože, izvršavao, T. Luciani, o. c.

⁸⁰ A. Marsich, Effemeridi di città e luoghi marittimi dell'Istria, separat iz L'Unione, Koper, 1881, str. 48-49.

⁸¹ Već smo upozorili na neodređene izvještaje koparskih podesta u tom pogledu. Podest I. Sagredo izvještavao je Senat 14. II 1598. pored ostalog o tome da je dužnost kapetana Slavena prema seljacima »da ih zaštićuje, brani i da se brine da ne bi bilo štogod nepravilno utjerano od njih ...« A. I., VII (1891), str. 107.

Međutim, i to što je izneseno o radu tog funkcionera pokazuje kolike su bile sličnosti između njega i rašporskog kapetana-valputa. Razlike među njima nastale su sigurno kao posljedica toga što su se ta dva funkcionera razvila iz valputa dvaju različitih gospoštija: jedne, koja je pripadala goričkim grofovima, i druge, koja je pripadala tršćanskim biskupima. U osnovi je ta funkcija nosila isti naziv. Slovenski seljaci Koparštine nazivali su i kasnije kapetana Slavena »valpotom«, »... carica che li Slavi dicevano Valput ...«⁸² To dokazuje da se u narodu za valputa sačuvao stari naziv.

ZAKLJUČAK

Prikazane funkcije valputa u raznim dijelovima Istre pokazuju nam da je taj službenik u različitim političkim i historijskim uslovima doživio različit razvitak. Time, naravno, nije rečeno da je polazna točka bila u svim slučajevima ista. Konačno, jasno je da se radi o jednom od službenika feudalnih gospoštijских uprava čija je kompetencija bila tolika koliko je opsežno bilo ovlaštenje što mu ga je dao feudalni gospodar ili njegov zastupnik. O opsegu te punomoći ovisi i njegova važnost.

Unatoč razlikama čini nam se da u radu prikazanih valputa naziremo neke poslove koji su svima zajednički. Od tih na prvom mjestu treba spomenuti poslove ekonomske naravi odnosno valputovu kompetenciju u određenim poslovima gospoštijске ekonomije. Taj rad nije običan blagajnički, već nešto složeniji rad ekonomsko-financijske prirode izvršavan na terenu. Valput je ustvari određivao i ubirao desetinu i ostala podavanja seljaka u naturi i novcu obilazeći sela koja su mu bila povjerena. U okviru tog zadatka rješavao je i sva incidentna pitanja. Tako je valput postupao u Kastvu, Veprincu, u selima rašporskog Krasa, u selima Podgradske gospoštije, a vjerojatno i u četrnaest »državnih« sela Koparštine.

Gotovo svim valputima pripada pravo da rješavaju međašnje sporove unutar jednog sela ili između više sela koja su im bila povjerena. U tom svojstvu pojavljuju se valputi i kod rješavanja graničnih sporova među državama. Kompetenciju ove vrste našli smo kod valputa na rašporskom Krasu, kod lupoglavskih valputa te kod koparskog kapetana Slavena.

Treća vrsta zajedničkih poslova istarskih valputa je njihovo sudjelovanje u suđenju u civilnim sporovima i u kaznenim stvarima. Takvu

⁸² »Questa carica di Capitano delli Schiavi era ... carica che li Slavi dicevano Valput, e che troviamo in Trieste quando aveva amplissimo il territorio, e sul Carso di Pingente.« (Komentar P. Kandlera uz pismo Paskvala Ingolda, kap. Slavena od 14. IV 1512. CDI)

Prema tome, moje mišljenje da je kapetan Slavena u Koparštini ustvari bio valput nije novo. Izrazio ga je u tom slučaju i P. Kandler slijedeći narodno kazivanje. Samo što ga Kandler nije ni pokušao historijski, uzročno i logično prikazati i obrazložiti.

kompetenciju, sa širim ili užim ovlaštenjem, vršili su valputi i žreli u Veprincu, valputi na rašporskom Krasu i valputi na feudalnoj gospodštiji tršćanskih biskupa te kapetan Slavena u Koparštini.

Izuzev »žrelog« u Veprincu, svi su valputi feudalčevi izaslanici koji obavljaju određene povjerene im zadatke obilaskom određenog područja. Prema tome oni u pravilu djeluju izvan feudalčeva sjedišta.

Pretpostavka valputova uspješnog i pravilnog rada u okviru zadanih kompetencija među seljacima bilo je dobro poznavanje ekonomskih prilika, posjedovnih odnosa, seoskih međa, granica općinskih zemljišta. Isto je tako valput morao dobro poznavati običajno pravo koje je važilo u povjerenim mu selima. Međutim, prije svega bilo mu je potrebno znanje jezika slavenskog stanovništva, da uzmogne održati normalni kontakt sa seljacima. Radi toga su valputi i kapetani Slavena, naročito na mletačkom području, bili birani između domaćih gradana Kopra i Buzeta koji su od malih nogu slušali jezik slavenskih seljaka na alicama, trgovima i na javnim mjestima pa ga tako učili i poznavali.

Potreba poznavanja tog jezika bila je jedan od osnovnih razloga zbog kojih je Venecija preuzela institut valputa i zašto se on kod nje najdulje zadržao u upotrebi. Spojivši ga sa nekim vojničkim funkcijama, Venecija mu je dala veću važnost i autoritet. Valput se na mletačkom području u Istri razvio u neku vrst posrednika između slavenskih sela i mletačke uprave, pa je i dobio naziv »skrbnik seljštva«, »procurator della contadinanza«.

Pod utjecajem političkih i historijskih uslova valput je — prema našem mišljenju — u Koparštini postao »kapetan Slavena«. U ovom radu, pored ostaloga, učinjen je pokušaj da se tom gledištu što ga je prvi izrazio, ali bez dubljeg ulaženja u problem, Petar Kandler, dade što temeljitije obrazloženje, koliko su to dopuštali izvori.

Dalja istraživanja u arhivima: mletačkom, tršćanskom i, naročito, koparskom, koji su meni bili nedostupni, pružit će sigurno novo gradivo za osvjetljavanje ove interesantne funkcije.

Zusammenfassung

DER »VALPUT« IN ISTRIEN

Der »Valput« oder »Valpot« (in der deutschen juristischen und historischen Literatur »Walthote« oder »Gewalthote« genannt) wurde bei uns hauptsächlich als wirtschaftlicher Funktionär auf Feudalherrschaften betrachtet. Einen solchen Schluss ermöglichten Geschichtsquellen aus dem liburnischen Teil Istriens. Der Verfasser dehnte seine Forschungen auch auf andere Gebiete Istriens aus. Es wurden an erster Stelle die bisher verwendeten Quellen, besonders die für die

Kastaver Herrschaft, d. h. die Gesetze von Kastav und Veprinac, überprüft. Das führte den Verfasser zum Ergebnis, dass »Žreli« in Veprinac eine spezifische Form des Valputes ist, welche man nur in diesem Ort vorfindet, und zur Feststellung, dass der Valput mit Herrschaftskapitän nicht identisch ist. Die Forschung ergab auch, dass der Valput nicht nur die herrschaftlichen Einkommen sammelte, sondern auch am Urteilsfällen teilnahm (Veprinac).

Auch auf den Herrschaftsgütern der Grafen von Gorica im istrianischen Karst, in Podgrad (Neuhaus) und Rašpor (Rassburg), waren Valputen tätig. Auf Grund neu aufgefundener Quellen stellt der Verfasser die Tätigkeit der Valpute von Rašpor fest. Als Venedig im Jahre 1402 die Herrschaft Rašpor erwarb, behielt es den Valput, wegen seiner Kenntnisse der wirtschaftlichen Verhältnisse, der Menschen und Sitten und besonders der slavischen Sprache bei. Der Valput wurde in die Zähllisten der venetianischen Söldlinge »cavalleggeri« eingetragen. Er bestimmte und sammelte den Grundzehent in den Dörfern von Rašpor, übte richterliche Befugnisse in kleineren Angelegenheiten aus, löste Mark- und Grenzstreitigkeiten, hatte einige Polizeifunktionen und übte seit dem XVI. Jhd. als Militärfunktionär die Cerniden aus den Dörfern von Rašpor.

Auch die Bischöfe von Triest behielten das Amt des Valputen auf ihren mit Slawen besiedelten Herrschaften im Triestiner Karst. Ihre Valpute übten einige gerichtliche Kompetenzen aus, bis diese Dörfer unter die Stadtverwaltung von Triest übergingen.

Schon P. Kandler meinte, dass der »Capitaneus Selavorum« im Korpargebiet in der Tat ein Valput war. Der Verfasser ist bestrebt, diese Meinung auf Grund historischer Tatsachen und archivischer Quellen zu beweisen.

Demnach finden wir den Valput in fast ununterbrochener Reihe der mit Slawen angesiedelten Herrschaften von der liburnischen Küste aus bis zur Bucht von Triest. Allmählich kamen diese Gebiete unter zwei politisch entgegengesetzte Interessenssphären: unter Venedig und Österreich. Sie blieben in deren Macht bis zum Ende des XVIII. Jhds. Obwohl die Institution des Valputen dem venetianischen Verwaltungssystem nicht gemäss war, übernahm sie Venedig doch und behielt sie bis zu seinem Untergang. Unter Venedig erhielten die Valputen auch militärische Kompetenzen, welche Befugnisse es bei anderen Valputen – bis nun – nicht festzustellen gelang.

Der Tätigkeit nach bestanden unter den istrianischen Valputen kleinere Unterschiede. Diese entstanden zufolge verschiedener Ermächtigungen, die ihnen ihre ersten Feudalherren erteilt hatten und zufolge verschiedener Umstände, in denen sie sich weiter entwickelten. Doch sind ihnen die wichtigsten Kompetenzen gemeinsam. Es sind dies die wirtschaftlich-finanziellen Funktionen, das Mitwirken beim Rechtsprechen und besonders die Erledigung der Mark- und Grenzstreitigkeiten. Ausser dem »Žreli« in Veprinac sind alle Valputen

Ämter, deren Funktionen nicht in der Kanzlei, sondern draussen, auf dem Lande ausgeübt wurden. Der Verfasser betont die Tatsache, dass man die Valputen besonders für die mit Slawen angesiedelten Dörfer verwendete und dass sie unter den Istrianern, die die Sprache der slawischen Bevölkerung beherrschten, entnommen wurden. Ohne diese Sprachkenntniss wäre der Valput nicht imstande gewesen, seinen Dienst zu leisten.

Der Verfasser ist der Meinung, dass die weiteren Archivforschungen in Venedig, Triest und Koper – dessen Archiv während des Weltkrieges nach Italien evakuiert und bis jetzt noch nicht zurückerstattet wurde – bestimmt neue Möglichkeiten für die weitere Erläuterung dieses Amtes bieten werden.